

ROMA HUKUKU'NDA LITUS MARIS (DENİZ KİYİSİ) KAVRAMI VE LITUS MARIS'E İNŞA EDİLEN YAPILARA UYGULANAN HUKUKİ REJİM¹

THE CONCEPT OF LITUS MARIS IN ROMAN LAW AND THE LEGAL REGIME APPLIED TO BULDINGS BUILT ON LITUS MARIS

Tunay YÜCE²

ÖZET

Bu çalışma, Roma Hukuku'nda *litus maris*'in (deniz kıyısının) hukuki statüsünü, kamusal ve özel çıkarların kesişimindeki özgün yapısını ele almaktadır. Antik kaynaklarda kıyının hukuki niteliği konusunda yeknesak bir görüş bulunmamaktadır: bazı hukukçular *litus maris*'i *res communes omnium* olarak değerlendirirken, bazıları *res publicae*, kimi zaman da *res nullius* olarak sınıflandırmıştır. Bu farklı nitelendirmeler pratik sonuçlar doğurmuş; özellikle kıyıdaki yapıların hukuki rejimi, balıkçılık faaliyetleri ve kamusal kullanım hakları bakımından belirleyici olmuştur. Çalışmada, *superficies solo cedit* ilkesinin kıyı üzerindeki yapılara uygulanabilirliği ve ortaya çıkan *sui generis* hukuki rejim incelenmiş; ayrıca *praetor* hukukunda geliştirilen *interdictum ne quid in loco publico fiat*, *operis novi nuntiatio*, *cautio damni infecti* ve *actio iniuriarum* gibi koruma yolları analiz edilmiştir. Sonuç olarak Roma hukuku, kıyıyı bireysel mülkiyetin dışında tutmuş; kamu yararı çerçevesinde ortak kullanımı güvence altına alırken, sınırlı ve geçici bireysel kullanımlara izin vermiştir. Bu yaklaşım, sadece *Iustinianus* derlemelerinde değil, modern kıyı hukuklarının temelinde de kendini göstermektedir.

1 Araştırma Makalesi
Makale gönderim tarihi: 13.10.2025
Makale kabul tarihi: 17.11.2025

2 Araştırma Görevlisi, Doktor. Hacettepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi, Kamu Hukuku Bölümü, Hukuk Tarihi Anabilim Dalı
E-Posta: tunaytunoglu@hacettepe.edu.tr
ORCID: 0009-0006-7381-7259

Anahtar Kelimeler: Roma hukuku, litus maris, res communes omnium, res publicae, superficies, praetor interdictum, actio iniuriarum, kıyı hukuku

ABSTRACT

This study examines the legal regime of litus maris in Roman law, focusing on the dual dimension of public and private interests. Ancient sources reflect significant discrepancies in the classification of the seashore: while some jurists considered it res communes omnium, others categorized it as res publicae, and occasionally as res nullius. These divergent classifications had practical consequences, especially regarding constructions erected on the seashore, fishing activities, and access to maritime spaces. Special attention is paid to the interaction between the principle of superficies solo cedit and the sui generis legal status of seashore buildings. Furthermore, the study analyses praetorian remedies such as interdictum ne quid in loco publico fiat, operis novi nuntiatio, cautio damni infecti, and actio iniuriarum, which were designed to protect public use of the shore against private encroachment. The findings show that Roman law established a balanced model: the seashore remained under public domain, while individual uses were tolerated within the limits of public interest. This legal framework not only influenced the Justinianic codification but also constitutes the historical foundation of modern coastal law in Europe.

Keywords: Roman law, litus maris, res communes omnium, res publicae, superficies, praetorian interdicts, actio iniuriarum, coastal law

GİRİŞ

Roma Hukuku'nda litus maris³'in —deniz kıyısının— hukuki statüsü hem eşya hukukunun hem de kamu hukukunun kesişim noktasında yer alan en tartışmalı konulardan biri olmuştur. Antik kaynaklardan günümüze ulaşan metinler, kıyının tanımı ve hukuki rejimi konusunda yeknesak bir anlayışın bulunmadığını açıkça göstermektedir. Cicero'nun daha çok edebî ve mecazî tanımı (*Topica* 7.32) ile başlayan bu tartışma, Celsus'un “en yüksek dalganın ulaştığı yer” (*Dig.* 50.16.96) şeklindeki daha teknik yaklaşımı ve Iavolenus Priscus'un açıkça “*litus publicum est*” (*Dig.* 50.16.112) ifadesiyle hukuki niteliği kamuya ait olarak belirlemesiyle farklı yönlerde gelişmiştir. Nihayet Iustinianus, *Institutiones* 2.1.3'te *litus maris*'i “kıyının en yüksek dalganın ulaştığı yer” ifadesiyle tanımlayarak bu tartışmaya son bir çerçeve çizmiştir.⁴

Bu tanımların ötesinde esas mesele, *litus maris*'in hangi hukuki kategoriye ait olduğu sorusudur. Kimi kaynaklarda ve hukukçularda *litus maris*, *res communes omnium* (herkesin ortak malı) olarak değerlendirilmiş, kimilerince *res publicae* (Roma halkına/Devlete ait mallar) kapsamına alınmış, nadiren de *res nullius* bağlamında tartışılmıştır.⁵ Bu belirsizlik yalnızca teorik değil, aynı zamanda pratik sonuçlar da doğurmuştur: kıyıların kullanımı, balıkçılık, iskele inşası, hatta villalar ve eğlence yapıları gibi özel kullanım girişimleri, kamu yararı ile bireysel çıkarların çatıştığı alanların varlığına işaret etmektedir. Nitekim bazı Roma hukukçularının vurguladığı

3 Bu çalışmada, Roma Hukuku'nda *litus maris* (deniz kıyısı) kavramını açıklarken kullanılan konuya ilişkin temel kaynaklar şu şekilde sıralanabilir: Ana Aleman Monterreal, “La Problemática del *Litus Maris* en Derecho Romano y su Pervivencia”, Yıl: 2013, *AFDUC*, Sayı: 17, s. 553-576; Ana Zaera Garcia, *La Superficies en Derecho Romano, Colección Monografías de Derecho Romano y Cultura Clásica*, Madrid, 2017; Ana Zaera Garcia, “Algunas consideraciones en torno a las construcciones en el *litus maris*”, *GLOSSAE: European Journal of Legal History*, Yıl: 2017, Cilt: 14, s. 977-992; Claudio Spanu, «*Mare, et per hoc litora maris*» (I. 2.1.1) *Gestione e tutela del litorale marittimo nel diritto*, Sassari, 2012; Fulvio Maroi, “Sulla condizione giuridica del mare e delle sue rive in diritto romano”, *Rivista Italiana Sostanze Grasse (RISG)*, Yıl: 1920, Cilt. 62, s. 160 vd.; Biondo Biondi, “La condizione giuridica del mare e del *litus maris*”, *Studi in onore di Silvio Perozzi nel XL anno del suo insegnamento*, Yıl: 1925, Palermo, s. 269 v.d.; Emilio Costa, “Il mare e le sue rive nel diritto romano”, *Rivista di Diritto Internazionale*, Yıl: 1916, Cilt: 5, 337 vd.; Emilio Costa, Le acque nel diritto romano, Zanichelli, Bologna, 1919; Maurizio Pampaloni, “Sulla condizione giuridica delle rive del mare nel Diritto Romano e odierno”, *Bullettino dell'Istituto di Diritto Romano (BIDR)*, Yıl: 1891, Cilt: 4, s. 197 vd.; Pal Sary, “Water law rules in Ancient Rome”, *Journal of Agricultural and Environmental Law*, Yıl 2019, Sayı: 26, s. 219-236; Tunay Yüce, Roma Hukuku'nda *Superficies* (Üst Hakkı), Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022. Bu dipnotta ayrıntısıyla gösterilen kaynaklar tekrarlama olmaması için ilerleyen dipnotlarda kısaltmalarıyla kullanılacaktır.

4 Francesco Sini, “Persone e Cose, *res communes omnium*: Prospettive sistematiche tra diritto romano e tradizione romanistica”, *Diritto@Storia*, Yıl: 2001, Sayı: 7, Torino, s. 87-88.

5 a.k., s. 88; Aldo Dell'Oro, “Le res commune omnium dell'elenco di Marciano e il problema del loro fondamento giuridico”, *Studi Urbinati*, 2001, Sayı. 15, s. 242-260; Bonfante, Pietro, Corso di Diritto Romano, La Proprieta, Cilt 2, Giuffrè, Milano, 1966, s. 42 vd.; Franciosi, Gennaro, “Res nullius e occupatio”, *Atti dell'accademia di Scienze morali e politiche della Società Nazionale di Scienze, Lettere e Arti in Napoli*, Napoli, 1964, s. 2-3.

gibi, Roma hukuku burada daima kamu yararını öncelemiş, ancak bireysel kullanımı da tamamen ortadan kaldırmamıştır.⁶

Bu bağlamda, Roma eşya hukukunda sınırlı aynı bir hak olarak değerlendirilen *superficies* (üst hakkı) kurumunun *litus maris* üzerindeki inşaatlara uygulanıp uygulanamayacağı sorunu özel önem taşımaktadır. Kıyı üzerine inşa edilen yapılar, klasik hukukta yüzeysel olarak özel kişiye ait kabul edilse de zeminin asla bireysel mülkiyete konu olamaması nedeniyle “*sui generis*” bir rejime tabiydi.⁷ Bu noktada *superficies solo cedit* ilkesinin kıyıya uygulanıp uygulanamayacağı tartışması, Roma hukukçularının farklı çözümler üretmesine yol açmıştır.

Ayrıca *praetor* hukukunda geliştirilen çeşitli dava ve *interdictum*'lar — *interdictum ne quid in loco publico fiat*, *operis novi nuntiatio*, *cautio damni infecti* ve özellikle *actio iniuriarum*— yine deniz kıyısının kamu kullanımını korumak amacıyla işlev görmüş çözüm yolları olarak karşımıza çıkmaktadır. Böylece *litus maris* üzerindeki özel müdahaleler yalnızca bireysel haklar bağlamında değil, kamu düzeninin korunması çerçevesinde de denetlenmiştir. Bu çok katmanlı hukuki rejim, günümüz kıyı hukukunda da etkisini sürdürmektedir; nitekim modern Avrupa ve Akdeniz hukuk sistemlerinde kıyıların kamu yararına tahsisi, doğrudan Roma hukukundan miras alınmış bir uygulamadır.

1. ROMA HUKUKU KAYNAKLARINDA *LITUS MARIS* TERİMİNİN KAVRAMSAL AÇIDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

1.1 Kıyı Kavramının Tanımı ve Klasik Dönem Anlayışı

Roma Hukukunda *litus maris*'in (deniz kıyısının) hukuki tanımını yapmak ve fiziki çerçevesini belirlemek bu kuruma uygulanacak hukuki rejimin belirlenebilmesi açısından önem arz etmektedir.

“Litus” kelimesi etimolojik olarak Proto-İtalyanca *fitus* veya *stlitus* kökünden türemiştir ve klasik latince “sahil”, “kıyı”, “deniz kenarı veya “karaya vuran yer” anlamı taşımaktadır.⁸ “*Maris*” ise “*mare*” kelimesinin genetik (tamlayan) halidir.⁹ Dolayısıyla *maris* “denizin” anlamına gelir. Bu iki sözcüğün birleşimiyle oluşan *litus maris* tamlaması kelime anlamıyla “denizin kıyısı veya “denize ait sahil” demektir. Gramatik olarak bir aitlik tamlaması oluşturur; yani “*litus maris*” ifadesi “denize ait kıyı” anlamı taşımaktadır.

6 Bonfante, “*Corso...*”, s.55-56.

7 Giuseppe Branca, “Le Cose extra patrimonium humani iuris”, *Triestini*, Yıl: 1941, Cilt: 12, Bologna, s. 144; Claudio, “«*Mare, et per hoc litora maris...*”, s. 159 vd.; Pampaloni, “*Sulla condizione giuridica...*”, s. 225; Bonfante, “*Corso...*”, s. 64

8 Alfred Ernout-Alfred Meillet, *Dictionnaire etymologique de la langue latine: Histoire ded mots.*, Librairie C. Klincksieck, Paris, 2001, s. 365.

9 Thomas Charlton Lewis-Charles Short, *A Latin Dictionary*, Oxford University Press, Oxford, 1879, s 1074.

Bu dilbilimsel anlam Roma Hukuku literatürüne doğrudan yansımıştır. Literatürde litus maris'in tanımına ilişkin olarak üç önemli hukukçunun: *Marcus Tullius Cicero*, *Publius Iuventius Celsus* ve *Iovolenus Priscus*'un görüşlerine yer verilmiştir.¹⁰ Her biri farklı döneme ve yaklaşıma ait olmakla birlikte, tüm tanımlamalar Roma Hukuku'nda deniz kıyılarının hukuki statüsünün belirlenmesinde önemli rol oynamıştır.

Marcus Tullius Cicero (M.Ö. birinci yüzyıl) *Topica* adlı eserinde deniz kıyılarından bahsederken:

Cic. Top. 7.32:

“Cum de litoribus egeretur... quid esset litus ita definire, qua fluctus eluderet.”

Kıyılar hakkında tartışma olduğunda *Aquilius* (*Cicero*'nun hukukçu arkadaşı), *litus*'u dalgaların kumsalda oynadığı yer olarak tanımlamıştır.

Cicero'nun bu tanımı oldukça şiirsel ve mecazi bir dille yazılmıştır: Onun tanımında yer alan *“fluctus eludere”* ifadesi dalgaların kıyıya çarpıp geri çekilmesi anlamına gelmektedir.

Cicero'nun yaşadığı dönemde, deniz kıyılarının kamuya ait olduğu düşüncesi bazı hukukçular¹¹ tarafından savunulsa da *Cicero yine kendine ait Pro Roscio Amerino* adlı eserinin 26.72 bölümünde “kıyılar herkesindir” ifadesini kullanmaktadır. Bu nedenle kimi hukukçular da *Cicero'nun litus maris kavramını res communis omnium* (herkesin ortak malı) olarak gördüğünü savunur.¹²

M.S. ikinci yüzyılda *Publius Iuventus Celsus* ise *litus maris*'e ilişkin daha teknik bir tanım yapmıştır.

Dig. 50.16.96 (Celsus libro 25 digestorum pr.):

“Litus est, quousque maximus fluctus a mari pervenit: idque Marcum Tullium aiunt, cum arbiter esset, primum constituisse.”

Deniz kıyısı en büyük dalganın ulaştığı noktadan itibaren hesaplanır. Marcus Tullius'un, belirli bir davada hakem olarak görev yaptığında bu kuralı ilk koyan kişi olduğu söylenir.

10 Garcia, “*La Superficies...*”, s. 268-270.

11 Gaetano Scherillo, *Lezioni di Diritto Romano*, Giuffrè, Milano, 1945, s. 72; Sini, “*Persone e Cose...*”, s. 88-89.

12 Dell'Oro, “*De Les Commune Omnium...*”, s. 242-260.

Celsus kıyının sınırını daha teknik şekilde tanımlamaktadır. Ona göre deniz kıyısı “maksimum deniz dalgasının” ulaştığı yere kadar olan kısımdır. Bu tanım artık *Cicero*’nun mecazen yaptığı tanımlamadan uzaklaşmış ve hukuk uygulamaları açısından tanımlı kullanılabilir bir hale getirmiştir. *Celsus*’un bu tanımlaması *Cicero*’nun tanımını temel almakla birlikte deniz kıyısına ilişkin nesnel bir ölçü getirmiştir. Bu tanımla birlikte kıyının doğal bir sınırla belirlendiği ve bu alanın kamuya ait olduğuna dair bir dayanak oluşmuştur.

Klasik hukukçulara göre kıyı şeridi, gelgit ile birlikte deniz suyunun maksimum seviyede ulaştığı kara parçasıdır.¹³ Umur da deniz kıyısı olarak tanımladığı *litus maris*’i, herkesin kullanımına açık, müşterek mal sayılan bir statüde değerlendirmiş ve *litus maris*’in hukuki statüsünü belirlemek için *res publicae* tanımına atıf yapmıştır.¹⁴

Son olarak *litus maris*’e ilişkin bir tanımlama M.S. birinci yüzyılın sonu ve ikinci yüzyılın başı arasında yaşamış *Iavolenus Priscus* isimli Roma hukukçusu tarafından yapılmıştır. *Priscus*’un tanımlaması *Digesta 50.16.112*’de yer alan ifadesinde yer almaktadır.

Dig. 50.16.112 (Iavolenus libro 11 ex Cassio):

“Litus publicum est eatenus, qua maxime fluctus exaestuat. Idemque iuris est in lacu, nisi is totus privatus est.”

Deniz kıyısı, en yüksek su seviyesinin ulaştığı yere kadar kamusaldir. Aynı hukuk kuralı, tamamı özel mülk olmadığı sürece bir göl için de geçerlidir.

Priscus’a bu tanımlı çok kısa olmakla birlikte bu tanımda açıkça “*litus publicum est*” ifadesini kullanarak kıyının hukuki statüsünü kamusal olarak belirlemiş ve böylece hukuki statü netleşmiştir. “*Exaestuat*” kelimesi, denizin özellikle fırtına gibi afet durumlarında kabarma seviyesini vurgulamak için kullanılmıştır.¹⁵ *Priscus*’un bu ifadesi deniz kıyısının kamusal niteliğini en açık biçimde savunan görüşlerden ve tanımlamalardan biridir. *Priscus*’un tanımlı da *Celsus*’un tanımına benzemekle birlikte “kamusallık” yani “*res publica*” vurgusunu özellikle güçlendirmektedir.

Priscus’un “*publicum*” sıfatını kullanması ve böylece deniz kıyılarını kamusal rejim içinde değerlendirmesi doktrinsel açıdan önemli sonuçlar doğurmaktadır. *Celsus*’un *Digesta 50.16.96*’daki ve *Cicero*’nun *Topica 7.32*’indeki görüşüyle birlikte değerlendirildiğinde *Priscus*’un kıyı şeridi hakkındaki görüşü sahilin *res publica* olarak kabul edilmesine uygun bir doktrinsel yönelimin varlığına ilişkin bir

13 Sary, “*Water law rules ...*”, s. 219.

14 Umur, “*Lügat...*”, s. 127.

15 Spanu, “*Mare et per hoc...*”, s. 159.

kanıt olarak gösterilebilir.¹⁶ Bu görüş M.S. birinci yüzyılda *Sabinianus* okulunun büyük hukukçuları olan *veteres*¹⁷ tarafından da doğrulanmıştır.

Litus maris'in tanımlamasında tartışılacak son kaynak *Iustinianus*'un *Institutiones* adlı eserinde yer almaktadır. Bu metin *Priscus*'un eserinden yaklaşık dört yüzyıl sonra, klasik sonrası dönemde Roma Hukuku'nda *litus maris*'e atfedilen anlamı açıkça ortaya koymaktadır.

Iust. Inst 2.1.3. (De Rerum Divisione):

“Est autem litus maris, quatenus hibernus fluctus maximus excurrit.”

Deniz kıyısı, kıyım en yüksek gelgitin yaşandığı noktaya kadar uzanır.

Iustinianus'un derleyicileri iklim koşulları nedeniyle deniz kabarması olayının en yoğun olduğu yıl dönemini belirtmeye özen göstermişlerdir. *Iustinianus*, kıyıyı diğer tanımlamalardan daha belirgin bir ölçüde tanımlamakta ve maksimum deniz kabarmasının açıklamasını “*hibernus*” kelimesini kullanarak tamamlamaktadır.¹⁸ *Institutiones*'de yer alan “*fluctus hibernus*” ifadesi deniz kıyısının tanımı yapılırken farklı şekilde yorumlanmıştır. Kimi yazarlara göre¹⁹ *hibernus* kelimesinin türediği “*hiems*” terimi derleyiciler tarafından fırtına terimi ile özdeş tutulmuş ve dolayısıyla “*hibernus fluctus*” terimi fırtınalı bir zamanda denizin maksimum dalga seviyesini ifade etmek için kullanılmıştır. Diğer yazarlar ise²⁰ *Institutiones*'de yer alan bu ifadeyi görmezden gelerek genel bir maksimum dalganın ulaştığı yer tanımı yapmışlardır.

Genel bir tanımlamayla iç sınırı maksimum dalga seviyesinin ulaştığı ve dış sınırı denizin terk ettiği deniz kenarındaki kara parçasına *litus maris* denilmektedir. *Litus maris*'in tanımını yaptıktan sonra söz konusu kara parçasına uygulanacak hukuki rejimin ve niteliğinin belirlenmesi gerekmektedir. Roma hukukunda *litus maris*'e uygulanacak hukuk kuralları Roma Hukuku'nda sınıflandırması yapılmış eşya türlerinden olan *res publica*, *res communes* ve hatta *res nullius*'a uygulanan hukuki rejimden yola çıkılarak oluşturulmaya çalışılmıştır.²¹

16 Garcia, “*Algunas consideraciones...*”, s. 979.

17 “*Veteres*: İmparatorluk devri hukukçularının, Cumhuriyetin son asırlarında veya daha önce yaşamış hukukçuları anarken, umumiyetle kullandıkları tabir: Eskiler, büyükler. *Iustinianus* zamanında, klasik hukukçular da aynı isimle anılmakta idiler.” Bkz.: Umur, “*Lügat...*”, s. 218.

18 Spanu, “*Mare et per hoc...*”, s. 162.

19 Giuseppe Averani, “*Interpretationes juris*, Cilt: 1-2 Lugduni Batavorum: apud Petrum Vander Aa”, *Bibliopolam et typographum ordinarium Academiae et Urbis*, Yıl: 1716, s. 249.

20 Bernhard Windscheid, *Diritto delle Pandette*, Cilt 2, Unione Tipografico-Editrice Torinese, Torino, 1925, s. 21.

21 Özellikle, Cumhuriyet döneminin sonu ile *Principatus* döneminin başlangıcı arasındaki dönem, kıyı şeridi ve uzantısını tanımlamaya yönelik ilk girişimlerin olduğu ve denizin kullanımını korumak için *praetor*'un ilk müdahalelerinin başladığı dönem olarak değerlendirilmektedir. Dolayısıyla *Cicero* ve *Celsus*'un metinleri bu dönemin en iyi kanıtıdır. Maria Gabriella Zoz., *Riflessioni in tema di Res publicae*, Giappichelli, Torino, 1999, s. 149.

1.2. Klasik Hukuk Dönemi'nde *Litus Maris*'in Kamu Malı Olup Olmadığına İlişkin Tartışmalar

1.2.1. *Res Communes Omnium, Res Publicae ve Res Nullius Hukuki Rejimlerinin ayrımı*

Roma hukukunda *litus maris*'in hangi hukuki kategoriye dahil olduğu, klasik kaynaklarda tartışmalı bir meseledir. Bu tartışma, kıyının kamusal kullanımına ilişkin teorik bir dayanak bulmaya çalışmanın yanında fiili uygulamalarda ortaya çıkan mülkiyet sorunlarını da kapsamaktadır.²² Klasik kaynaklarda *litus maris* zaman zaman *res publicae*, bazen *res communes omnium* hatta kimi yorumlarda *res nullius* olarak nitelendirilmiştir.²³

Litus maris'in hukuki kategorisini belirlerken her şeyden önce Roma Eşya Hukuku'nun temeli olan *Gaius*'un *Institutiones*'inde belirttiği eşya ayrımını gözden geçirmek gerekir. *Gaius* eşyanın temel ayrımını ilahi gücün sahip olduğu ve insanların hakları doğrultusunda sahip oldukları mallar olmak üzere ikiye ayırmaktadır.²⁴

Gai. Inst. Com. Qua. Comm 2. 2:

“Summa itaque rerum diuisio in duos articulos diducitur: nam aliae sunt diuini iuris, aliae humani”

Mallar ana olarak iki sınıfa ayrılır. İlahi gücün konusu olan ve insan haklarının konusu olan mallar.

Gaius “insan haklarının konusu olan mallar” kapsamında ise yine ikili bir ayrım yapmıştır:

Gai. Inst. Com. Qua. Comm 2.10:

“Hae autem res, quae humani iuris sunt, aut pu-blicae sunt aut priuatae.”

İnsanın egemenliğine tabii olan mallar ya kamusaldır ya da özeldir.

Gaius, insan egemenliğine tabi olan malları kamusal ve özel mülkiyete tabi olmak üzere ikiye ayırdıktan sonra kamusal rejime tabii olan eşyaların kime ait olduğunu açıkça ifade etmektedir:

22 Montreerreal, “*La Problematica...*”, s. 558.

23 Garcia, “*Algunas consideraciones...*”, s. 979-986.

24 Alan Watson, *The Law of Property in the Later Roman Republic*, Oxford at Clarendon Press, Oxford, 1968, s. 11.

Gai. Inst. Com. Qua. Comm 2.11:

“Quae publicae sunt, nullius uidentur in bonis esse; ipsius enim uniuersitatis esse creduntur. Priuatae sunt, quae singulorum hominum sunt.”

Kamuya ait olan mallar hiç kimseye ait değildir; onların bir topluluğa ait olduğu düşünülür. Özel olanlar ise özel kişilere aittir.

Gaius'a göre kamuya ait olan mallar bireysel mülkiyete konu olamayan, herkesin kullanımına bırakılmış dolayısıyla topluma ait olan eşyadır.²⁵ Bunun yanında yalnız bireysel mülkiyete tabii eşyalar özel kişiler tarafından edinilebilme kabiliyetindedir. Gaius'un tanımladığı bu durum *Digesta. 1.8.1.*'de de tekrarlanır:

Dig. 1.8.1.pr. (Gaius libro secundo institutionum):

“Summa rerum divisio in duos articulos deducitur: nam aliae sunt divini iuris, aliae humani. Divini iuris sunt veluti res sacrae et religiosae. Sanctae quoque res, veluti muri et portae, quodammodo divini iuris sunt. Quod autem divini iuris est, id nullius in bonis est: id vero, quod humani iuris est, plerumque alicuius in bonis est, potest autem et nullius in bonis esse: nam res hereditariae, antequam aliquis heres existat, nullius in bonis sunt. Hae autem res, quae humani iuris sunt, aut publicae aut privatae. Quae publicae sunt, nullius in bonis esse creduntur, ipsius enim uniuersitatis esse creduntur: privatae autem sunt, quae singulorum sunt.”

Malların esas ayrımı iki başlık altında toplanır. Zira bunların bir kısmı ilahi kanuna, bir kısmı da beşerî kanuna aittir. İlahi kanuna tabi olanlar ise, mesela, mukaddes ve dini mallardır. Örneğin

25 Montreal, “*La Problematica del Litus...*”, s. 554.

kutsal mallar, bir dereceye kadar ilahi kanunların hükmü altında olan duvarlar ve kapılardır. Zira ilahi kanuna tabi olan eşya hiç kimsenin malı değildir ve beşerî kanuna ait olan mal çoğunlukla birisinin malı olabilir; fakat hiç kimseye ait de olmayabilir, zira mirasçı çıkana kadar terekeye ait olan mallar hiç kimseye ait değildir. Yine insan hukukuna tabi olan mallar ya kamusaldır ya da özeldir. Kamuya ait olan hiç kimsenin malı olarak kabul edilemez ve topluma ait sayılır; özel olanlar ise bireylere aittir.

Gaius'un yaptığı bu temel ayrımın daha kapsamlısı sonradan *Iustinianus* tarafından yapılmıştır. *Iustinianus*, *Institutiones*'inin eşyaya ilişkin ikinci kitabının “*de rerum divisione*” “malların ayrımı” başlıklı birinci bölümünde “*humani iuris*” olarak sınıflandırılan insan egemenliğine tabi olan malları değerlendirmiştir.

Iust. Inst. 2. 1:

“Superiore libro de iure personarum exposuimus: modo videamus de rebus. quae vel in nostro patrimonio vel extra nostrum patrimonium habentur. quaedam enim naturali iure communia sunt omnium, quaedam publica, quaedam universitatis, quaedam nullius, pleraque singulorum, quae variis ex causis cuique adquiruntur; sicut ex subiectis apparebit.”

Önceki kitapta kişiler hukukunu ele almıştık. Şimdi bizim egemenlik alanımızda olan ya da olmayan mallardan bahsedelim. Çünkü doğal hukuk gereği bazı mallar herkes için ortaktır (*iura communia omnium*), bazıları halka açıktır (*res publica*), bazıları gruplara aittir (*res universitatis*), bazıları ise sahipsizdir. (*res nullius*). Çoğu mal ileride görüleceği gibi, bunları farklı şekilde elden eden bireylerin mülkiyetindedir.

Iustinianus sınıflandırmasında eşya türlerini *res commune omnium*²⁶, *res publicae*²⁷, *res universitatis*²⁸, herhangi birine ait olmayan ve *res nullius*²⁹ olarak ayırmaktadır.

Dig. 1.8.2.pr. (Marcianus libro tertio institutionum):

“*Quaedam naturali iure communia sunt omnium, quaedam universitatis, quaedam nullius, pleraque singulorum, quae variis ex causis cuique adquirentur.*”

Doğal hukuk gereği bazı mallar herkes için ortaktır; kimisi tüm topluluğa, kimisi hiç kimseye, büyük çoğunluğu da bireylere aittir; bunlar sırasıyla çeşitli yollarla edinilir.

Marcianus da tıpkı *Iustinianus* gibi *Institutiones*'inde eşyanın türlerini kısaca saymakla yetinip eşyayı kapsamlı ve ayrıntılı bir sınıflandırmaya tabi tutmamaktadır. Hatta *Iustinianus*'dan farklı olarak *Iustinianus*'un kamuya ait mallar olarak kabul edilen eşyayı tanımlamakta kullandığı *res publicae* tanımını da hiç kullanmamıştır.

Hem *Iustinianus*'un hem de *Marcianus*'un *Institutiones*'inin birinci paragraflarında *commune omnium* olan malların ne olduğunu belirtilmektedir:

Dig. 1.8.2.1 (Marcianus libro tertio institutionum):

“*Et quidem naturali iure omnium communia sunt illa: aer, aqua profluens, et mare, et per hoc litora maris.*”

Yine aşağıdakilerin hepsi doğal hukuk gereği ortaktır: hava, akan su, deniz ve dolayısıyla deniz kıyıları.

26 Dipnot 2'de tanımlaması yapılmıştır.

27 *Res publicae*: “Amme malları. Kelime manasına göre devlet mülkiyetindeki mallar demek iktiza ederse de, hakikatte amme malları manasında kullanılmakta idi. (Dig.50.16.15). *Iustinianus* hukukunda *res in uso publico*, yani ammenin istifadesine tahsis edilmiş mallar manasına gelmektedir.” Umur, *Lügat...*, s. 182.

28 *Res universitatis*: “Ammenin istifadesine tahsis edilmiş olduğu için ferdin değil, topluluğun mülkiyetinde olan mallar: Tiyatro, sirk gibi.”, Umur, *Lügat...*, s. 183.

29 *Res nullius*: “Sahipsiz mallar. 1- Ferdi mameleke dahil olmağa müsait olduğu halde, şu sırada kimsenin hakimiyeti altında bulunmayan eşya: Yabani hayvanlar (faerae bestiae); denizde doğan ada (*insula in mari nata*); deniz kenarında bulunan kıymetli taşlar, Roma'nın harp halinde bulunduğu veya bir anlaşma ile bağlı olmadığı devletlere ait mallar da sahipsiz mal sayılmakta idiler. 2- İlahlara veya amme hizmetine tahsis edilmiş olduklarından ferdi mameleke dahil olmayan eşya”, Umur, *Lügat...*, s. 182.

Çalışmanın konusu olan *litus maris* kavramının niteliğini belirlerken konuyu sınırlandırmak bakımından eşya kategorilerinden en çok *res commune omnium* ve *res publicae* kavramlarına odaklanmak gerektiği açıktır. Deniz kıyısı kavramının niteliğini belirlemeye çalışırken, onun, hem bir topluluğa ait olan mallar sınıflandırmasında hem de kıyılar üzerinde imtiyaz sahibi olduğu varsayılan devletin kamusal iktidarıyla ilişkilendirilebilecek bir kavram olması sebebiyle *Marcianus*'un ayırımında yer alan *res nullius* kavramını da ayrıca açıklamamız gerekmektedir. Bir sonraki bölümde bahse konu bu eşya kategorileri ayrı ayrı açıklanarak Roma Hukuku'nda *litus maris*'e uygulanan hukuki rejimin yapısı belirgin olarak ortaya konmaya çalışılacaktır.

1.2.1.1. Res Publicae

Res publicae kavramını doktrinsel olarak tanımlamaya çalışmak oldukça zordur. Doktrin temelde *res publicae*'nin sahibinin kim olduğunu belirlemeye çalışır. Bazı hukukçular *res publicae* içinde yer alan malların *populus*'un malı olduğunu savunurken, bazıları bu sınıflandırmadaki malların devletin malları olduğunu ileri sürer.³⁰ Ancak, *res publicae*'nin halkın serbestçe kullanımında, onun malı konumunda olduğunu savunanlar onu çoğu kez devletin inisiyatifinde olan malların niteliği ile karıştırmıştır.³¹

Romalıların kaynaklarda *res publicae* için çeşitli anlam ve terminolojik ifadeler kullanmaları kamusal mallar olarak nitelendirdikleri bu tür malların ne olduğunu belirlemeyi zorlaştırır. Ancak etimolojik açıdan temelde *res populi* “halkın olan” anlamına gelmekte ve sahibi olarak *populi romani* yani yurttaşlar işaret edilmektedir.³²

Roma hukukunda *res publicae*'nin çeşitli işlevleri ve alt türleri mevcuttur. Örneğin, *res in uso publico*³³ olarak tanımlanan ve *res publicae* tanımının içinde yer alan kamunun ortak kullanımında olan kamuya açık sokaklar ve meydanlar, tapınaklar gibi alanlar doğrudan yurttaşların kullanımına tabi olan mallardır. Yine başka bir kaynaktan *res in publico usui destinatae* ifadesi kamu kullanımına yönelik olarak nehirlerin, kamu yollarının, limanların hukuki sınıflandırmasını belirtmek için kullanılmıştır. Ayrıca halkın bireysel üyelerinin doğrudan kullanımından uzak tutulan, devletin belirli amaçlarına hizmet eden silahlar, savaş araçları gibi mallar da *res publicae* kapsamında değerlendirilmiştir. *Res in pecunia populi* veya *res in patrimonio populi*³⁴ olarak tanımlanan devletin veya şehrin geçimi için halktan alınan

30 Bazı hukukçular, devletin mülkiyetini savunmakla birlikte, bu mülkiyet türünün kapsamını belirlemekte sadece özel mülkiyete konu olamayacağını belirtmekle yetinmektedirler. Branca, “Le Cose...”, s. 122.

31 Di Marzo, Salvatore, *Roma Hukuku* (çeviren Dr. Ziya Umur), İsmail Akgün Matbaası, İstanbul, 1957, s. 206.; Bonfante, *Corso...*, s. 75.

32 Montterreal, “La Problematica...”, s. 556.

33 Akar sular, yollar, köprüler, su kemerleri v.s. gibi, ammenin istifadesine tahsis edilmiş mallar. *Iustinianus* hukukunda umumiyetle *res publicae*, bu manayı taşımaktaydı. Bkz: Umur, *Lügat...*, s. 182.

34 *Res in patrimonio populi* sınıflandırmasına giren ve kamu malı olarak kabul edilen mallar ile *res in patrimonio populi* sınıflandırmasının Cumhuriyet dönemi'nden *Principatus* dönemine doğru geçirdiği

vergiler, *ager publicus*'un³⁵ kullanımı nedeniyle devlete ödenen *vectigal*'ler³⁶ ve eyaletlerden alınan vergiler gibi devletin ekonomik kalkınmasına katkıda bulunan değerler de *res publicae* genel tanımının içinde yer almıştır.³⁷

Principatus döneminde, *res patrimonio populi* alanına giren malların giderek imparatorluk hazinesine dahil edilmesi sonucu *res in patrimonio populi* ile *res in uso publico* arasındaki ayrım *res in patrimonio fisco* ve *res in uso publico*'ya dönüşme eğilimi göstermiştir. Böylece kamu malları bakımından doğrudan halkın ortak kullanımına bırakılanlar ve kamu işlerinin yürütülmesi için imparatorluğun veya patrimonyal³⁸ devletin kullanımında olan mallar ayrımı ortaya çıkmıştır.³⁹ İmparatorluk rejiminin güçlendiği bu dönemde *res publicae* sınıflandırmasına yüklenen anlam kısmen korunsa da Cumhuriyet döneminde ortaya çıktığı ilk niteliği giderek sona ermiştir.⁴⁰ Bu dönemde, *res publicae* olarak sınıflandırılan kamu malları adeta İmparator'un yönetimindeki devlet hazinesinin bir parçası haline gelmiştir. Geç imparatorluk döneminde özellikle İmparator *Septimus Severus*⁴¹ zamanından itibaren *res publicae*'den bahsederken ona halkın olan anlamı taşıyan *res populi* tanımlaması yerine imparatorluk hazinesine ait mallar anlamı taşıyan *res in patrimonio fisco* terimi kullanılmaya başlanmıştır.⁴²

Dell'Oro, *res publicae* kavramının dönemsel bir evrim geçirdiğini kabul etmekle birlikte bu değişimin temelde halkın kamu hukukunun konusuna giren işlemlerde giderek hakimiyetini kaybetmesini ve devletin bu aşamada bu tür kamusal

---

anlam ve nitelik değişikliği ve *res in patrimonio* hakkında daha fazla ayrıntılı bilgi için bkz.: Chevalier, Charlotte, "Sulle res in patrimonio populi" *Teoria e Storia del Dritto Privato – Rivista Internazionale Online*, Yıl: 2022, Sayı: 15, s. 1-44.

- 35 *Ager publicus*: Romalılar tarafından savaşta işgal edilen topraklar, *ager publicus* (kamu malı) sayılmakta ve bunların Roma halkına (*populus romanus*) ait olduğu kabul edilmekteydi. *Ager Publicus*'un özel mülkiyete ilişkin çeşitli kullanım biçimlerini incelemek için bkz.: Özcan Karadeniz Çelebican, "Roma'da Kamu Topraklarının Çeşitli Kullanım Biçimleri", *Prof. Dr. Yaşar Karayalçın'a 65. Yaş Armağanı*, Türkite İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara, 1988, s. 713-720.
- 36 *Vectigal*: Devlete ait olup yararlanması veya kullanması bireye tahsis edilen arazi için ödenen senelik ücret. Aynı tanım, devlete ödenen her türlü ücret "vergi" için de kullanılmaktaydı. Bkz.: Umur, *Lügat...*, s. 217. *Vectigal* ödenen toprakların kullanım hakkına sahip olan kişinin bu yetkisi için antik kaynaklarda "*usus*" yani kullanma terimi kullanılmaktadır." Ayrıntılı bilgi için bkz.: Karadeniz Çelebican, "Roma'da Kamu Topraklarının...", 272 vd.
- 37 Mario Talamanca, *Istituzioni di Diritto Romano*, Giuffrè, Milano, 1990, s. 382.
- 38 Patrimonyal devlet: Basitçe tanımlanacak olursa monarşi esasına dayanan, babadan-oğula geçen devlet yönetim sistemidir. Modern devlet kavramı içinde Patrimonyal Devlet anlayışına ilişkin Max Weber'in teori ve görüşlerini ayrıntılı olarak değerlendirmek için bkz.: Satuk Buğra Çetinkaya, "Bir Devlet Tipi olarak Patrimonyal ve Neopatrimonyal Devlet Kavramlarının İmkani", *Global Journal of Economics and Business Studies*, Cilt 11, Sayı 21, s.1-18, ISSN: 2147-415X <http://dergipark.org.tr/gumusglebs>.
- 39 Giuseppe Grosso, "Corso di diritto romano. Le cose, con una nota di lettura di Filippo Gallo", *Rivista di Diritto Romano*, Cilt 1, Torino, 2001, ISSN-e 1720-3694, s. 38
- 40 Chevalier, "Sulle res in patrimonio populi...", s. 11.; Grosso, "Corso...", s. 38.
- 41 İmparator *Septimus Severus* dönemi ve icraatları hakkında detaylı bilgi için bkz.: Mehmet Ali Kaya, "Roma İmparatoru *Septimus Severus* Döneminde Anadolu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39 2006, s. 27-48.
- 42 Giuseppe Grosso, "Le cose...", s. 38.

faaliyetlerde tek söz sahibi olmasını sebep olarak değerlendirmektedir.⁴³ Bu nedenle yurttaşların *res publicae*'yi kullanmaları halka ait bir mülkiyet hakkından değil, *civitas*'a⁴⁴ yani örgütlenmiş insan topluluğu olarak devletin himayesinde olan haktan doğmaktadır.

Roma hukukunun tarihsel ve siyasi gelişim süreci içinde *res publicae* olarak adlandırılan kamu mallarının neler olduğu ve bu mallar üzerindeki otoritenin yurttaşlara mı yoksa devlete mi ait olduğu sorunu halen tartışmalıdır. *Res publicae* kavramının içine yukarıda sayılan birçok alt kavramın da dahil edilmesi ve Roma Devleti'nin dönemsel siyasal yapısındaki değişimlerle doğrudan bağlantılı oluşu sebebiyle *res publicae*'ye üniter ve tek anlamlı bir hukuk rejimi yükleyebilmek imkansızdır.

1.2.1.2. *Res Commune Omnium*

Res publicae'de mevcut olan nitelik ve otorite belirleyememe sorunu *res commune omnium* kavramı için de geçerlidir. Doktrin, *res commune omnium*'u kendi doğaları gereği bütün insanlara ait olan ve ortak kullanım için ayrılmış olan mallar şeklinde ifade etmektedir.⁴⁵ *Res commune omnium* terimi Roma literatüründe ilk kez *Marcianus* tarafından üçüncü yüzyılda kullanılmış⁴⁶ ve sonradan *Iustinianus* tarafından *Institutiones* eserinde tekrar canlandırılmıştır.⁴⁷

Cortese'ye göre⁴⁸ *res commune omnium* kategorisinin hukuki ve ekonomik bir değeri yoktur. Bu sınıflandırmaya giren mallar doğası gereği hukuki ilişkilere tabi olamayacak mallardır.⁴⁹ Örneğin hava, su, deniz gibi. Ancak kimi hallerde

43 Aldo Dell'Oro, "Le res commune omnium..." s. 252

44 *Civitas*: Bir birlik halinde, hukuken teşkilatlanmış *cives* (vatandaşlar) topluluğu: Devlet. Bkz.: Umur, *Lügat...*, s. 37.

45 Monterreal, "La Problematica del Litus Maris..." s. 557

46 *Dig.1.8.2. pr. (Marcianus libro tertio institutionum): Quaedam naturali iure communia sunt omnium, quaedam universitatis, quaedam nullius, pleraque singulorum, quae variis ex causis cuique adquireuntur. 1. Et quidem naturali iure omnium communia sunt illa: aer, aqua profluens, et mare, et per hoc litora maris.* Bazı şeyler doğal hukuk gereği herkes için ortaktır; bazıları tüm topluluğa, bazıları hiç kimseye ait değildir ve çoğu da bireylere aittir; bunlar sırasıyla çeşitli yollarla edinilir. Yine, aşağıdakilerin hepsi doğal hukuk gereği ortaktır: hava, akan su, deniz ve dolayısıyla deniz kıyıları.

47 *Iust. Inst.2.1.1 (De Rerum Divisione): "Et quidem naturali iure communia sunt omnium haec: aer et aqua profluens et mare et per hoc litora maris. nemo igitur ad litus maris accedere prohibetur, dum tamen villis et monumentis et aedificiis absteineat, quia non sunt iuris gentium, sicut et mare."* Doğal hukuka göre, hava, akan su, deniz ve bu nedenle deniz kıyıları tüm insanlara aittir. Bu nedenle, evlere, anıtlara ve diğer yapılara zarar vermekten kaçınan hiç kimse deniz kıyısına yaklaşamaz, çünkü bunlar deniz gibi *ius gentium*'a (yabancılar hukukuna) tabi değildir.

48 Enrico Cortese, *res commune omnium*'a ilişkin bu görüşünü ilgili kaynakta açıklamıştır: Francesco Calasso vd., *Enciclopedia del Diritto*, Cilt: 12, Giuffrè, 1964, s. 70-75.

49 *Res communes omnium* niteliğindeki mallar üzerindeki mülkiyet hakkı kazandırıcı zamanaşımı ile elde edilemez. Kazandırıcı zamanaşımı ile mülkiyetin elde edilebilmesi için Roma Hukuku'nda geçerli olan ilkeler şunlardı: Söz konusu malın kazandırıcı zamanaşımı ile elde edilmeye elverişli olması (*res habilis*), hukuki bir sebebin varlığı (*iusta causa, titulus*), iyiniyet (*bonafides*), devam eden zilyetlik (*possessio*). Kazandırıcı zamanaşımı ile mülkiyetin kazanılması hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: A. Nadi Günel, "Roma Hukuku'nda Kazandırıcı Zamanaşımı ile Mülkiyetin İktisabının Yeri ve Önemi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl: 1998, Cilt:47, Sayı: 1, s. 120-136.

doğal koşullar ve insan faaliyetleri sonucu bu kategorideki mallar ekonomik değeri olan mallara dönüşebilir. Örneğin deniz kenarında gelgitler sonucu kıyı şeridinin oluşması veya deniz kenarına gemilerin yanaştırılabileceği bir iskele oluşturulması bu oluşumlara ekonomik bir değer sağlanmasına ve hukuken değerlendirilebilmesine yol açar. Bonfante, *res commune omnium* sınıflandırmasına hem mülkiyete doğası gereği konu olamayacak malları hem de kamusal veya özel mülkiyette olup da kullanımından kimsenin yararlanamayacağı malları içeren karma bir nitelik yüklemektedir.⁵⁰

Scialoja⁵¹, *res commune omnium* ile *res publicae*'yi ayırarak başka bir nitelik belirleme yöntemi kullanmıştır. Hukukçuya göre, bu ayırım kesin bir ayırmadır çünkü; *res communium omnium* herkes tarafından kullanılabilen ve kullanımı kimse tarafından sınırlandırılmaz malları ifade eder. Buna karşılık *res publicae*'nin kullanımı devlete veya herhangi bir kamu otoritesine ait olması sebebiyle kısıtlanabilir hatta yasaklanabilir. Örneğin devlet kamuya açık bir yolun kullanımını engelleyebilir ama hava yolunun kullanımını engelleyemez. Bu görüşe paralel olarak Manenti, *res commune omnium* niteliğinde olan eşyanın tüm insanların evrensel yararını temsil ettiğini bu nedenle doğası gereği bir mülkiyete veya özel bir egemenliğe konu olamayacağını savunmaktadır.⁵² Bu sebeple, bu sınıflandırmada yer alan mallar devletin elinde veya mülkiyetinde olamazlar.

Res publicae ve *res commune omnium* sınıflandırmalarında mevcut olan bu kavram, içerik ve nitelik belirleme tartışmaları *litus maris*'in içerik ve niteliğini belirlerken onun hangi sınıflandırmaya dahil edilmesi gerektiği yönündeki tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Çalışmanın ilerleyen bölümlerinde *litus maris* özelinde bu tartışmalara değinilecektir.

1.2.1.3. Res Nullius

Önceki bölümlerde belirtildiği gibi Roma hukukunun mülkiyet rejimi, eşyaların hukuki statüsüne göre yapılan ayrımlar üzerine kuruludur. Bu ayrımlar içinde *res nullius* kavramı, mülkiyetin henüz tesis edilmediği ya da terk yoluyla sona erdiği nesnelere tanımlar.⁵³ *Res nullius*, kelime anlamıyla “hiç kimseye ait olmayan şey” demektir ve Roma hukukunda, özellikle mülkiyetin ilk edinimi bakımından temel bir rol oynar. Klasik hukukçu *Gaius*, *res nullius* kavramını doğal hukukun bir uzantısı olarak tanımlar:

50 Bonfante, “Corso...”, s.42.

51 Vittorio Scialoja, *Teoria Della Proprieta nel diritto romano*, Cilt: I, Roma 1928, s. 125; Carlo Manenti, “Concetto della communio relativamente alle cose private, alle pubbliche ed alle communes omnium”, *Filangieri II: Revista giuridica dottrinale e pratica*, Yıl: 1984, Cilt: 19, s. 322 ve s. 536.

52 Manenti, “Concetto della comunio...”, s. 322.

53 Franciosi, “Res nullius e ocupatio...”, s. 2; Ubaldo Robbe, *La differenza sostanziale fra res nullius e res nullius in bonis e la distinzione delle res pseudo marcianea che non ha ne capo ne coda*, Pubblicazioni dell'Istituto di Scienze giuridiche, economiche, politiche e sociali della Università di Messina, Milano, 1979, s. 454.

Gaius, Inst. 2.66:

“*Quod enim ante nullius est, id naturali ratione occupanti conceditur.*”

Zira daha önce hiç kimseye ait olmayan bir şey, doğal hukuk gereği onu ele geçirene ait olur.

Bu ifade, *occupatio* (ilk zilyetlik) yoluyla mülkiyet kazanımının, Roma hukukunda devlet onayına değil, fiilî hâkimiyetin doğal hukukla meşrulaşmasına dayandığını ortaya koyar. Dolayısıyla *res nullius*, mülkiyet hukukunun başlangıç noktasıdır. Roma hukukunda *res nullius*, genel olarak iki ana kategoride değerlendirilir:

- Doğal anlamda sahipsiz şeyler: Henüz kimse tarafından sahiplenilmemiş varlıklar (örneğin yabani hayvanlar, balıklar, kuşlar).
- Terk edilmiş şeyler (*res derelictae*): Önceden sahibi olan, ancak sahibince sahiplenilme iradesinden açıkça vazgeçilen varlıklar.

Her iki durumda da bu kategorideki eşyalar, *occupatio* yoluyla kişiler tarafından üzerinde mülkiyet hakkı kurulabilir bir hâle gelir.

Roma hukukunda deniz (*mare*) ve deniz kıyısı (*litus maris*), özel mülkiyete konu edilemeyen alanlar arasında sayılmıştır. Bu alanların hukuki niteliği, klasik hukukçular tarafından genel olarak *res communes omnium* olarak belirlenmiştir:

Dig. 1.8.2 pr. (Marcianus libro tertio institutionum):

“*Et mare... communia sunt omnium naturalis iure.*”

Ve deniz... doğal hukuk gereği herkesin ortak malıdır.

Bu düzenleme, denizin kendisinin *res nullius* değil, *res communis* olduğu anlamına gelir. Ancak denizde yer alan bazı unsurlar –örneğin balıklar, istiridyeler, yengeçler, batık eşyalar– *res nullius* statüsüne girebilir. Zira bu varlıklar kimsenin mülkiyetinde değildir ve yakalanmaları ya da ele geçirilmeleri hâlinde *occupatio*⁵⁴ yoluyla özel mülkiyete geçirilebilir.

54 *Occupatio*: Hiç kimseye ait olmayan bir malın (*res nullius*) zilyetliğinin kendisinin olsun diye ele geçirilmesi. Bir aslen mülkiyetin kazanılması yoludur. Roma Hukukunda mülkiyetin en eski kazanılma biçimidir. Bkz.: Umur, *Lügat...*, s. 144.

Özellikle yabani hayvanlar ve balıklar hakkında Gaius şöyle der:

Dig. 41.1.1.1 (Gaius libro secundo rerum cottidianarum sive aureorum):

“*Omnia igitur animalia, quae terra mari caelo capiuntur, id est ferae bestiae et volucres pisces, capientium fiunt.*”

Dolayısıyla karada, denizde ve gökte avlanan bütün hayvanlar, yani yabani hayvanlar, kuşlar ve balıklar, onları avlayanların avı haline gelirler:

Aynı hüküm, deniz canlıları için de geçerlidir. Balık, yengeç, istiridye gibi deniz ürünleri *res nullius* kabul edilir ve yakalanmaları hâlinde zilyetlik yoluyla mülkiyet tesis edilir.

Ancak burada önemli bir ayırım yapılmalıdır: Deniz, *res nullius* değil, *res communis omnium*'dur. Yani herkesin kullanımına açık, fakat kimsenin özel mülkiyetine konu olamayacak bir doğa unsurudur. Fakat denizden çıkarılan veya karaya vuran mallar, sahibinin terk iradesi varsa *res nullius* haline gelebilir. Örneğin, karaya vuran bir amfora ya da gemi batığı, önceki malikinin tanınamaması durumunda *res nullius* sayılabilir ve bulan kişi tarafından sahiplenilebilir. Hukukuçu *Paulus*, benzer şekilde sahipsiz defineler hakkında şöyle bir ifade kullanmaktadır:

Dig. 41.1.31 (Paulus libro 31 ad edictum):

“*Thesaurus est vetus quaedam depositio pecuniae, cuius non extat memoria, ut iam dominum non habeat.*”

“Define, artık sahibi bilinmeyen ve kimin tarafından bırakıldığı hatırlanmayan eski bir para yığındır.”

Bu tanım, özellikle denizden çıkarılan ve tarihi kimliği belli olmayan buluntuların *res nullius* kapsamında değerlendirilmesini mümkün kılar.

Roma hukukunda *litus maris*, yani deniz sahili, özel mülkiyete konu edilemeyen, herkesin ortak kullanımına açık doğal unsurlar arasında yer almakta olup, *res nullius* değil, açıkça *res communes omnium* olarak sınıflandırılmıştır.⁵⁵ Bu ayırım, *Marcianus* tarafından şu şekilde ifade edilir:

55 Bonfante, *Corso...*, s. 42.

Dig. 1.8.2.1. (Marcianus libro tertio institutionum):

“1. Et quidem naturali iure omnium communia sunt illa: aer, aqua profluens, et mare, et per hoc litora maris.”

Ve gerçekten de tabii kanun gereği, şu şeyler herkese ortaktır: hava, akan su, deniz ve bunların içinden de deniz kıyıları.

Bu tanımda *litus maris*, daha önce kimseye ait olmamış ya da terk edilmiş bir şey (*res nullius*) değil, doğası gereği herkesin ortak kullanımına tahsis edilmiş bir alan olarak tanımlanır.⁵⁶ Dolayısıyla, *occupatio* yoluyla bireysel mülkiyet hakkının konusunu oluşturabilmesi mümkün değildir. Roma hukukunun bu yaklaşımı, *res nullius* ile *res communes* arasında açık bir sınır çizer: *res nullius* olan bir eşya, ilk zilyetlik (*occupatio*) yoluyla özel mülkiyete geçirilebilirken; *res communes omnium* olan bir eşya, herkesin kullanım hakkına sahip olduğu, fakat kimsenin üzerinde özel mülkiyet hakkı kuramayacağı bir niteliğe bürünür. Bu nedenle deniz sahili, sahibinin özel bir kişi olmaması bakımından *res nullius*'a benzemekle birlikte, hukuki kaderi açısından tamamen farklı bir statüye sahiptir: bireyin değil, kolektifin menfaatine tabidir. Nitekim daha sonraki klasik hukukçular da *litus maris* üzerine yapılan inşa faaliyetlerini bile sınırlandırmış, özel kullanımı kamu hukukunun düzenleyici sınırlarına tabi kılmıştır.⁵⁷ Böylece *litus maris*, doğal durumundan ötürü *res nullius* olmaktan çok, kamu düzeninin koruması altındaki ortak alan statüsünde değerlendirilmiştir.

1.2.2. Iustinianus Dönemi'nde Litus Maris'e Uygulanan Hukuku Rejim

Iustinianus Institutiones eserinde eşyalar üzerinde genel bir sınıflandırma yaparken *Iust. Inst.2.1.1*'de deniz kıyılarının doğal hukuk gereği ortak bir statüde olduğunu ifade etmektedir.

Iust.Inst. 2.1.:

“Et quidem naturali iure communia sunt omnium haec: aer et aqua profluens et mare et per hoc litora maris. nemo igitur ad litus maris accedere prohibetur, dum tamen villis et monumentis et aedificiis abstineat, quia non sunt iuris gentium, sicut et mare.”

Ve aslında doğal yasa gereği bu maller herkes için ortaktır: hava, akan su, deniz ve bu nedenle deniz kıyıları. Bu nedenle hiç kimse, evlere, anıtlara ve diğer

56 Dell'Oro, “Le res commune...”, s. 242.

57 Monterreal, “La problematica del Litus Maris...”, s. 567; Garcia, *La superficies...*, s. 271.

yapılara zarar vermekten kaçındığı sürece deniz kıyısına yaklaşımdan men edilemez, çünkü bunlar deniz gibi *ius gentium*'a tabi değildir.

Iustinianus'a göre deniz kıyıları ortak kullanımdadır ve bu nedenle hiç kimse deniz kıyısına yaklaşımdan, onu kullanmaktan mahrum edilemez.

Cicero Topica adlı eserinde *Aquilius Gallus*'un görüşüne atıf yaparak denizi ve sınırlarını kamusal olarak nitelendirir:

Cic. Top. 7. 32:

“... *Solebat igitur Aquilius conlega et familiaris meus, cum de litoribus ageretur, quae omnia publica esse vultis, quaerentibus eis quos ad id pertinebat, quid esset litus, ita definire, qua fluctus eluderet; hoc est, quasi quia adolescentiam florem aetatis, senectutem occasum vitae velit definire; translatione enim utens discebatur a verbis propriis rerum ac suis.*”

... O halde meslektaşım ve yakın dostum Aquilius, kıyılar hakkında herhangi bir tartışma olduğunda (siz hukukçuların hepsinin kamuya açık olması konusunda ısrar ettiğiniz), kıyının kime ait olduğunu soran insanlara, kıyıları şu şekilde tanımlamaya alıştı. “Dalgaların çarptığı her yer”; ...”

Celsus kıyı şeridinden bahsederken “*res populi romani*” terimini kullanarak denizin ve kıyı şeridinin Roma Devleti'ne ait olduğunu vurgulamaktadır.

Dig. 43.8.3.pr. (Celsus libro 39 digestorum):

“*Litora, in quae populus Romanus imperium habet, populi Romani esse arbitror.*”

Roma Halkının kontrolünde olan deniz kıyılarının onlara ait olduğunu düşünüyorum.

Kıyı şeridinin kime ait olduğu sorusuna *Celsus*'un verdiği Roma İmparatorluğu/ Roma Devleti cevabına karşılık *Marcianus* kıyı şeridini farklı bir statüde değerlendirmektedir:

Dig. 1.8.2.1 (Marcianus libro tertio institutionum):

“Et quidem naturali iure omnium communia sunt illa: aer, aqua profluens, et mare, et per hoc litora maris.”

Yine aşağıdakilerin hepsi doğal hukuk gereği ortaktır: hava, akan su, deniz ve dolayısıyla deniz kıyıları.

Marcianus, göre kıyı şeridinin hukuki statüsünü doğası gereği herkesin kullanımında olan eşyaların tasniflendiği *res communis omnium* olarak nitelendirmiştir. Nitekim *Marcianus*'un hukuki nitelendirmesi sonradan *Iustinianus*'un *Institutionesi*'ne de yansımıştır.⁵⁸

Iust. Inst. 2.1.5:

“Litorum quoque usus publicus iuris gentium est, sicut ipsius maris: et ob id quibuslibet liberum est, casam ibi imponere, in qua se recipiant, sicut retia siccare et ex mare deducere. proprietas autem eorum potest intellegi nullius esse, sed eiusdem iuris esse cuius et mare, et quae subiacent mari terra vel harena.”

Deniz kıyısının kamusal kullanımı da denizin kendisi gibi *Ius gentium*'a tabidir ve bu nedenle herhangi bir kişi, orada ağlarını kurutmak veya denizden çıkarmak zorunda olduğu kadar, sığınabileceği bir ev inşa etme hakkına da sahiptir. Ancak kıyıların mülkiyet, hiç kimseye ait olarak kabul edilmemeli, ancak denizin kendisi ve altındaki toprak veya kumla aynı yasaya tabi olmalıdır.

Iustinianus, *litus maris*'i açıkça *res communes omnium* olarak tanımlamıştır. Deniz kıyısı, denizle birlikte doğal hukukun herkes için ortak kıldığı mallar arasında

58 *Iust. Inst. 2.1.5:* *“Litorum quoque usus publicus iuris gentium est, sicut ipsius maris: et ob id quibuslibet liberum est, casam ibi imponere, in qua se recipiant, sicut retia siccare et ex mare deducere. proprietas autem eorum potest intellegi nullius esse, sed eiusdem iuris esse cuius et mare, et quae subiacent mari terra vel harena.”* Yine, deniz kıyısının ve denizin kendisinin kamusal kullanımı, uluslar hukukunun bir parçasıdır; dolayısıyla herkes, dinlenme amacıyla kıyıya bir kulübe inşa etmekte, ağlarını kurutup denizden çıkarmakta özgürdür. Ancak bunların özel mülk olarak herhangi birine ait olduğu söylenemez; aksine, altındaki toprak veya kumla birlikte, denizin kendisiyle aynı hukuka tabidirler.

sayılmıştır ve böylece *usus omnium*⁵⁹ ilkesi garanti altına alınmıştır. ⁶⁰*Litus maris üzerinde* herkesin balıkçılık faaliyetini gerçekleştirmeye, barınak yapmaya veya herhangi bir sebeple kıyıyı kullanma hakkı vardır. Ancak bireysel kullanım (örn. bina inşası) çoğu zaman *praetor*'un iznine veya fiili hoşgörüsüne bırakılmıştır. Bu bağlamda deniz kıyısına inşa edilen yapılar da bireylere ait olabilmekle birlikte üzerine inşa edilen toprak hukuki statüsü gereği kamusal nitelikte olmaya devam etmektedir.

Bu noktada, klasik hukuk döneminden başlayarak *Iustinianus*'a kadar gelen tartışmaların ışığında *res communes omnium* statüsünde değerlendirilen deniz kıyısına inşa edilmiş veya edilecek olan yapılara ilişkin olarak o yapının hangi hukuki rejime tabi olacağı ayrı bir tartışma konusunu da beraberinde getirmiştir.

59 *Usus Omnium*: Bu latince terim “ortak kullanım” anlamına gelmektedir. *Ius* ya da *Iura* gibi bir hak durumunu değil zilyetlik gibi fiili bir durumun varlığının kabulü için kullanılır. Biondi, “La condizione...”, s.115.

60 Branca, “Le cose...” s. 194; Dell’Oro, “Le *res communes omnium*...” , s. 239.

2. LITUS MARIS ÜZERİNE İNŞA EDİLMİŞ OLAN YAPILARA UYGULANACAK HUKUKİ REJİM

2.1. Klasik Hukukçuların *Litus Maris* Üzerine İnşa Edilmiş olan Yapılara İlişkin Yaklaşımları

Roma hukukunda *litus maris* yani deniz kıyısı, temel itibarıyla kamuya ait bir alan olarak değerlendirilmiştir. Bu alanın kamu yararına tahsisi, bireysel yapılaşma ve özel mülkiyet taleplerine karşı güçlü bir hukuki koruma mekanizması geliştirilmesini gerekli kılmıştır. Özellikle kıyı şeridinde inşaat faaliyetleri —ister kalıcı ister geçici olsun— hem doğal çevreyi hem de kamusal kullanımı tehdit edebileceğinden, klasik hukukçular bu alanda özel düzenlemeler önermiş ve *interdictum*, *actio* ve *praetor faaliyetleri* gibi yollarla bu tür yapılaşmalara devletin müdahalesini mümkün kılmıştır.

Litus maris üzerinde halihazırda mevcut olan yapılara ilişkin olarak Roma hukuku kaynaklarında öne çıkan görüşlerden ilki *Ulpianus*'a aittir. *Dig. 43.8.2.8*'de *Ulpianus*, kıyı şeridinde inşaat yapanların korunması gerektiğini, ancak bu korumanın mutlak bir mülkiyet hakkı doğurmayacağını belirtir:

Dig. 43.8.2.8 (Ulpianus, libro 68 ad edictum):

“Tuendus est is, qui in litore aedificat vel molem in mare iacit, si non alium laedat vel usus publicus impediatur.”

Kıyıda inşaat yapan ya da denize mendirek inşa eden kimse, eğer başkasına zarar vermiyor veya kamusal kullanım engellenmiyorsa, korunmalıdır.

Bu görüş, kıyıda yapılan faaliyetlerin kamusal çıkarlar zarar görmediği sürece tolere edilebileceğini göstermektedir.⁶¹ Ancak bu tolerans, yapılaşmanın kalıcı olmasına ve özel mülkiyet hakkı doğurmasına yol açmaz.⁶² İnşaat süresince sağlanan koruma, yalnızca kamu düzenini ve zilyetliği muhafazaya yöneliktir. Dolayısıyla üst hakkı tanıma veya zilyetlik fiili durumunun korunması gibi mülkiyet hakkını içermeyen ama kıyı şeridinin kullanım yetkisinin geçici süreyle özel kişilere bırakıldığı yöntemler benimsenmiştir.

Klasik hukukçulardan *Pomponius* ise halihazırda kıyı şeridinde mevcut olan yapılara ilişkin olarak kamusal kullanımı önceliklendiren bir yaklaşım sergilemiştir. *Pomponius*, kıyıda yapılan bu tür yapıların meşrulaştırılmasında *Praetor* 'un onayını gerektiğini vurgulamakla birlikte, kamusal kullanımın zarar görmesi halinde bu onayın da yetersiz olacağını belirtir:

61 Monterreal, “La Problematica...”, s. 562; Maroi, “Sulla condizione giuridica...”, s. 163.

62 Biondi, “La condizione...”, s. 115.

Dig. 41.1.50 (Pomponius, libro 34 ad Sabinum):

“Tamen decretum praetoris adhibendum est... immo etiam manu prohibendus est, si cum incommodo ceterorum id faciat.”

Yine de praetor kararı alınmalıdır... ancak eğer yapılan şey başkalarının zararına ise, (inşa eden kişi) doğrudan fiziksel olarak da engellenebilir.

Bu ifade, *Praetor*'un iradesinin mutlak olmadığını, kamusal menfaatin üstünlüğünün her durumda korunduğunu göstermektedir. Dolayısıyla, *Pomponius*'un görüşüne göre inşaatın yasal izni olsa dahi, kamuya zarar veriyorsa fiziksel müdahale meşru olarak kabul edilmelidir.

Celsus ise, kıyıdaki yapılaşmalara karşı sert bir tutum sergiler. Ona göre, bir inşaatın denizin veya kıyının kullanımını olumsuz etkilemesi durumunda, buna izin verilmemelidir:

Dig. 43.8.3.1 (Celsus, libro 3 digestorum):

“Id concedendum non esse, si deterior litoris marisve usus eo modo futurus sit.”

Eğer bu şekilde denizin veya kıyının kullanımı kötüleşecekse, (inşaata) izin verilmemelidir.

Celsus'un yaklaşımı, önleyici çevresel koruma fikrine oldukça yakındır. Kıyının özgürce kullanımını tehdit altına girdiği anda, inşa faaliyetleri hukuken savunulamaz hale gelir.

Son olarak Klasik hukukçu *Marcianus*, kıyı şeridinde halihazırda mevcut olan yapıların, yıkılmaları veya ortadan kalkmaları durumunda, ilgili alanın re'sen eski kamu statüsüne döneceğini savunur: Bu düşünce Roma kişiler hukuku alanında uygulama alanı bulan *ius postiliminii*⁶³ teorisinin Roma eşya hukuku bakımından bir uzantısı olarak değerlendirilebileceği gibi, deniz kıyısının kamusal statüsünün sürekliliğinin sağlanması açısından önem arz etmektedir.

63 *Ius postiliminium*: Harpte esir düşen bir Roma vatandaşının, bir daha düşmana dönmek amacıyla Roma'ya veya müttefik bir devlet nezdine, bütün hakları ile birlikte, eski *ingenus* haklarını *ipso iure* (kendiliğinden) iktisap ederek geri dönmesi halidir. Açıklama için bkz.: Umut, *Lügat...*, s. 160.

Fig. 1.8.6 (Marcianus, libro singulari de delatoribus):

“*Aedificio dilapso quasi iure postliminii revertitur locus in pristinam causam.*”

Yapının yıkılmasıyla birlikte, alan sanki postliminium hakkıyla geri dönmüş gibi önceki kamusal statüsüne döner.

Marcianus'un bu ifadesi, kıyı üzerindeki özel kullanımların yalnızca geçici olabileceğini, yapıların kalıcılığına bakılmaksızın kamusal niteliğin öncelikli olduğunu açıkça ortaya koyar. Böylece, herhangi bir özel yapılaşma, kamu hakkını ortadan kaldırmaz.

Genel olarak, Klasik hukukçuların görüşlerinden de açıkça görüleceği üzere, Roma hukukunda kıyı üzerindeki yapılaşma:

- Kamuya ait alanların özgürce kullanım hakkını zedelediği ölçüde yasaklanmış;
- İnşaat faaliyetleri, yalnızca geçici koruma çerçevesinde değerlendirilen fiilî durumlar olarak ele alınmış;
- Hiçbir zaman kıyıda kalıcı özel mülkiyet ediniminin gerekçesi olarak kabul edilmemiştir.

Ulpianus, deniz kıyısına inşa faaliyeti gerçekleştirmiş olan kişinin korunabileceğini; *Pomponius*, kamu zararına bu korumanın sonlanabileceğini; *Celsus*, zarar olasılığı varsa izin verilmemesi gerektiğini; *Marcianus* ise kamu statüsünün inşaatın yıkılmasıyla geri döneceğini savunur. Bu görüşler birlikte değerlendirildiğinde, Roma hukukunun kıyı üzerindeki yapılaşmaları sınırlayan tutarlı bir sistem inşa ettiği açıkça ortaya çıkar. Bazı hukukçular, yapının mevcut olduğu süre boyunca fiilî bir mülkiyet hakkı doğduğunu savunurken, bazıları bu hakkın yalnızca yapının varlığıyla sınırlı olduğunu belirtmiştir.

2.2. Superficies Solo Cedit İlkesi ve Litus Maris Üzerine İnşa Edilmiş Yapılara Uygulanacak Hukuki Rejim'e Uygulanabilirliği

Roma Hukuku'nda *superficies* kavramı, *Iustinianus* döneminde özel hukuk içinde değerlendirilen, başlangıçta *Praetor Edictum*'u ile tanınmış, sonrasında *ius in re aliena* olarak şekillenmiş sınırlı bir ayni hak olup, bir kimsenin başkasına ait arazi üzerinde inşaat yaparak, bina üzerinde bağımsız ve kalıcı bir tasarruf yetkisi elde etmesine imkân tanımaktaydı.⁶⁴ Bu kurumun temel özelliği, roma eşya hukukunun

64 Nadi Günal, “Roma Hukukunda Üst Hakkı (Superficies)”, *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, Yıl: 1998, Sayı: 47, s. 116; Garcia, *La superficies...*, s. 25; Tunay Yüce, Roma Hukukun'da

klasik kurallarından biri olan *superficies solo cedit*⁶⁵, “üst alta tabidir” ilkesine istisna teşkil etmesidir. Zira, burada bina, toprağa bağlı olmaksızın özel hukuka ilişkin ayrı bir hak konusunu oluştururdu.⁶⁶ İşte bu noktada *superficies* (üst hakkı) kurumu ile *litus maris* üzerinde inşa edilen yapılara ilişkin olarak önemli bir benzerlik ortaya çıkmaktadır.

Kıyıda yapılan barınak ve kulübeler, Roma hukukçularına göre inşaatı yapan kişiye aitti, fakat zemin yani deniz kıyısındaki toprak, *populus romanus*'un malı olarak kalmaya devam ederdi. Kaynaklar kıyıda yapılan inşaatların yapana ait sayıldığını, fakat zeminin hiçbir zaman özel mülkiyete konu olamayacağını açıkça göstermektedir.

Dig.41.1.14 pr. (Neratius libro quinto membranarum):

“Quod in litore quis aedificaverit, eius erit: nam litora publica non ita sunt, ut ea, quae in patrimonio sunt populi, sed ut ea, quae primum a natura prodita sunt et in nullius adhuc dominium pervenerunt: nec dissimilis condicio eorum est atque piscium et ferarum, quae simul atque adprehensae sunt, sine dubio eius, in cuius potestatem pervenerunt, domini fiunt.”

Kim kıyıda (litus) bir şey inşa ederse, o yapı kendisine ait olur; zira kıyılar, halkın (populus'un) malvarlığına ait şeyler gibi değil, doğa tarafından ilk başta verilmiş ve henüz kimsenin mülkiyetine girmemiş şeyler gibidir. Bu bakımdan onların durumu, yakalanır yakalanmaz onu ele geçirene ait olan balık ve yabani hayvanların durumu ile benzerdir.

Neratius, kıyıdaki yapının mülkiyet hakkını inşaat sahibine tanır; ancak zeminin kamuya ait olduğunu, bireysel mülkiyetin sadece inşaatla ilişkin olduğunu vurgular. Bu, *superficies solo cedit* ilkesine istisna teşkil eder ve üst hakkına (*superficies*) çok benzer bir statü yaratır: bina sahibine, zemin ise kamuya ait kalır.⁶⁷ Dolayısıyla

⁶⁵ Superficies..., s. 13; Özcan Karadeniz Çelebicin, *Roma Eşya Hukuku*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2015, s. 291.

⁶⁶ Bu ilkeye göre bir arsa üzerine inşa edilen yapının hukuki statüsü üzerine inşa edildiği toprağa tabi olmaktadır. Watson, *The Law of Property...*, s. 101-105.

⁶⁷ Biondi, “La Condizione Giuridica...”, s. 117-120.

⁶⁷ Branca, “Le cose...”, s. 89.

burada bir yandan birey lehine mülkiyet benzeri bir hak, diğer yandan kamu yararını koruyan, toprağın kamu malı olarak ortak kullanım statüsü birleşmektedir.⁶⁸

Bu rejim, *ius superficarii* (üst hakkı) ile büyük ölçüde örtüşmektedir: bina, yapana ait olur, fakat bina yıkıldığında veya ortadan kalktığında, kıyı yeniden *populus Romanus*'un kullanımına iade edilir. Böylece kıyıda ortaya çıkan mülkiyete benzer hak kalıcı değil, inşaatın devamlılığına bağlıdır. Bu da klasik *superficies* hakkının süreklilik arz eden niteliğinden ayrılır⁶⁹; ancak hukuki mantık bakımından *superficies* de *litus maris*'e inşa edilmiş yapılar bakımından da zemin ile bina arasında mülkiyetin ayrışmasını kabul eden ortak bir sistematığın benimsendiği görülmektedir.

Litus maris üzerinde inşa edilen yapılara sağlanan hukuki rejim Roma hukukunda, hem *litus maris*'in kamu malı olma özelliğini koruyan, hem de bireyin emeğiyle inşa ettiği yapıya özel mülkiyet benzeri bir statü tanıyan ikili bir sistem yaratmıştır. Bu, modern literatürde çoğu kez “üst hakkının kıyıdaki özel görünümü” olarak yorumlanmakta ve *Iustinianus*'un *Institutiones* 2.1.5'te getirdiği formülüyle normatif çerçeveye kavuşturulmaktadır.

Iust. Inst. 2.1.5:

“Litorum quoque usus publicus iuris gentium est, sicut ipsius maris: et ob id quibuslibet liberum est casam ibi ponere, in quam se recipiant, sicut retia siccare et ex mari deducere.”

Kıyıların kullanımı da, tıpkı denizin kendisi gibi, milletler hukukuna (*ius gentium*) göre kamuya aittir. Bu nedenle herkesin oraya kendini barındıracağı bir kulübe koyması, ağlarını kurutması ve denizden çıkarması serbesttir.

Iustinianus burada kıyının rejimini açıkça *res communes omnium* olarak tanımlar ve deniz ile kıyının herkesin ortak kullanımına açık olduğunu vurgular. Bu kullanım çerçevesinde bireysel yararlanma (ör. balıkçı kulübeleri, ağ kurutma) mümkündür. Ancak bu, zeminin özel mülkiyetine yol açmaz; sadece zeminin üstüne yerleştirilen yapının geçici olarak kullanana ait olmasını sağlar. Bu, üst hakkının (*superficies*) kıyıya özgü bir görünümüdür: bina sahibine ait olur, fakat zemin kamuya aittir⁷⁰.

68 Emilio Costa, *Le Aqua...*, s. 111.

69 Günal, “Roma Hukuku’nda Üst Hakkı...”, s. 114; Bonfante, *Corso...*, s. 68.

70 Garcia, *La Superficies...*, s. 275-277.

Marcianus, kıyıda inşa edilen bu tarz yapıların yıkılmasıyla birlikte, yapının bulunduğu arazinin re'sen kamusal statüsüne geri döneceğini belirtir:

Dig. 1.8.6. pr. (Marcianus libro tertio institutionum):

In tantum, ut et soli domini constituentur qui ibi aedificant, sed quamdiu aedificium manet: alioquin aedificio dilapso quasi iure postliminii revertitur locus in pristinam causam, et si alius in eodem loco aedificaverit, eius fiet.

Bu hak, orada inşaat yapanların fiilen arsanın sahibi olmaları ölçüsünde vardır; ancak bu, bina ayakta kaldığı sürece geçerlidir; aksi takdirde, yıkılırsa, tabiri caizse, postliminium kanunu gereği yer eski haline döner ve aynı yerde başkası ev yaparsa, toprak onun olur.

Marcianus'un bu yaklaşımı, *superficies* kavramını *litus maris*'ten ayıran bir başka temel farklılık içermektedir. *Marcianus*'un *postliminium* kuralını *litus maris* üzerine inşa edilen yapılara uygulaması, kıyıda inşa edilen yapıların ayrı özel bir mülkiyet olarak değerlendirilmesini hukuken istisnai ve geçici olduğunu gösterir. Oysa üst hakkında bina yıkılsa bile arazinin mülkiyetinden ayrılmış olan üst hakkı ve üst hakkının kullanımı halen üst hakkı sahibinde kalmaya devam etmektedir.

Üst hakkı sahibine ve *litus maris*'e yapı inşa eden kimseye tanınan yetkiler bakımından değerlendirdiğimizde de çeşitli farklar göze çarpmaktadır. Üst hakkı sahibi kendisini tanıyan yetkiler vesilesiyle yapı inşa etme, bu yapıyı kullanma, yararlanma yetkilerine sahiptir. Üst hakkı sahibini sınırlayan alan genel olarak mülkiyet hakkına getirilen sınırlamalar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sınırlamalar kamu hukukuna ilişkin olabileceği gibi⁷¹ özel hukuk yönünden kısıtlamalar⁷² şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Üst hakkı bakımından bu kısıtlamalar hem kamu düzeninin sağlanması hem de bireyler arasındaki özel hukuk ilişkilerinin adil bir şekilde devam

71 Oniki Levha Kanunun'da dinzel kökenli Roma kenti içinde ölü gömme yasakları, tarımsal topraklarda ışık ve manzara kesmenin yasaklanması, M.Ö. 44 yılında çıkarılan *Lex Ursonensis* ile kentte ki bir evin yeniden inşası için yıkılmasının yasaklanması, *Principatus* döneminde kölelere iyi davranılması gibi olumlu kamu hukukuna ilişkin mülkiyet hakkının kısıtlanmasına yanında, balıkçılık faaliyetleri içim akarsu kenarındaki arazi sahiplerinin bu faaliyetlere katılma yükümlülüğü getirilmesi, su yollarının geçirilmesi için arazi sahibinin su yoluna katılma yükümlülüğü gibi mülkiyetin olumsuz yönüne ilişkin kısıtlamalar Roma hukukunda malikin mülkiyet hakkına ilişkin kısıtlamaları oluşturur. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Karadeniz Çelebican, *Roma Hukuku...*, s. 98-100.

72 Roma Hukuku'nda Mülkiyetin Özel hukuk bakımından kısıtlamalarının başlıcaları da şu şekilde sıralanabilir: Oniki Levha Kanunu'nda yer alan taşınmaz malikin taşınmazından sarkan ağaçları komşu taşınmazlara sarkıtılabileceği, kendi taşınmazından komşu taşınmaza akan suları diğer taşınmazın yararına uygun biçimde kullanması gerekmesi, komşu taşınmazın malikine geçit hakkı verme zorunluluğu gibi. Ayrıntılı bilgi için bkz.: Karadeniz Çelebican, *Roma Hukuku...*, s. 100-105.

etmesi için getirilmiştir. *Litus maris*'e inşa edilen yapılara ilişkin kısıtlamalar ise hem klasik hukukçuların görüşünden hem de *Praetor* uygulamalarından yola çıkılarak temelde “kamu yararı” eksenini etrafında toplanmıştır. Kıyıya inşa edilen yapıya tanınan mülkiyet benzeri hak sahibine kamunun kullanımına engel olduğu takdirde temelli ortadan kaldırılabilecek geçici bir yetki vermektedir.

Litus maris'e inşa edilen yapıların hukuki rejiminin *Iustinianus* döneminde özel hukuk alanında uygulanan *superficies* (üst hakkı) rejimine ne de kamu hukuku alanında özel kişilere tanınan diğer imtiyazlara benzemediği açıktır. *Litus maris*'in üzerine inşa edilen yapılara ilişkin olarak Roma hukukunda *sui generis* (kendine özgü) bir hukuki rejim benimsemiştir.

2.3. *Iustinianus* Dönemi'nde *Litus Maris* Üzerine İnşa Edilen Yapılara Uygulanan Hukuki Rejim

Iustinianus'un *Institutiones*'i ve *Marcianus*'un metinleri, deniz ve kıyıyı *res communes omnium* olarak tanımlar: “*Et quidem naturali iure communia sunt omnium haec: aer et aqua profluens et mare et per hoc litora maris*” (*Iust. Inst.* 2.1.1; *Dig.* 1.8.2). Bu sebeple, kıyı şeridi üzerinde herhangi bir bireyin özel bir mülkiyet hakkı doğrudan bu alanda geçerli olamaz.⁷³ Ancak pratikte balıkçılar, tüccarlar veya villa sahipleri önceden kıyıya yapılar inşa etmişlerdir. İşte bu noktada *concessio* (idari imtiyaz) kurumu devreye girmektedir.⁷⁴

Concessio, kamuya ait veya ortak kullanım için ayrılmış bir alanın belirli koşullarla özel kişilere devlet tarafından tahsis sağlanmasını ifade eder.⁷⁵ *Litus maris*'te bu tahsis, çoğu zaman idari bir izin yani *decretum praetoris*⁷⁶ veya daha sonra imparatorluk *rescriptum*⁷⁷ u şeklinde uygulanmıştır. *Pomponius* açıkça belirtir:

Dig. 41.1.50 (Pomponius 6 ex plaut.):

“*Quamvis quod in litore publico vel in mari exstruxerimus, nostrum fiat, tamen decretum praetoris adhibendum est, ut id facere liceat.*”

Kamuya açık kıyıda veya denizde inşa ettiğimiz her şey bize ait olsa da, yine de bunun yapılmasına izin vermek için

73 Bonfante, *Corso...*, s. 45; Grosso, “Le cose...”, s. 30.

74 Monterreal, “La Problematica...”, s. 565.

75 Garcia, *La Superficies...*, s. 275-277.

76 *Decretum praetoris*: Praetor veya tarafların talebi üzerine veya re'sen bir ihtilaf hakkında *Magistra*'nın verdiği karar. Bütün benzeri hallerde bu karar uygulanacağından kanun hükmündeydiler. Bkz.: Umur, *Lügat...*, s. 54; Sary, “Water law rules...”, s. 226.

77 *Rescriptum*: Özel kişilerin yazılı olarak sordukları sorulara imparatorun verdiği cevap. Roma Hukuku'nda imparatorun bu tür cevapları kanun gücünde sayılan emirnameler olarak değerlendirilmektedir. Bkz.: Umur, *Lügat...*, s. 183.

Praetor'dan bir kararname alınmalıdır; ve gerçekten de, eğer herhangi biri başkalarını rahatsız edecek türden bir şey yaparsa, zorla engellenebilir; çünkü binayı inşa edenin hukuki bir dava açma hakkı olmayacağından hiç şüphem yok.

Concessio olarak ifade edilen bu kurum, iki düzeyde işlev görür: Birinci olarak kamu yararını koruma amacı güttüğünden, kıyının ortak kullanımını engelleyen inşaatlara izin verilmez. İkinci olarak, özel yararlanmayı sınırlı olarak tanıma imkânı sağlar. Böylece, yapı inşa eden kişiye *dominium*⁷⁸ değil, geçici kullanım ve faydalanma hakkı tanınır.⁷⁹ Bu hak, modern anlamda bir kıyı kiralaması veya intifa hakkı gibi değerlendirilebilir. Kıyıdaki yapılar *superficies* hakkına benzer bir hukuki durum yaratır: inşa edilen bina inşaatçının olur, ama toprak kamuya aittir. Bu durum, yine *superficies solo cedit* ilkesinin kırıldığı istisnai bir alan yaratır: bina toprağa tabii olmaksızın, bağımsız bir şekilde inşaatçının mülkü sayılır.⁸⁰ Dolayısıyla *concessio*, kıyı üzerindeki yapıların hukuki meşruiyetini sağlayan ve bunları “geçici özel kullanım” kategorisine sokan bir araçtır. Devlet, bireye kullanım hakkı verir ama kamu menfaatini korur.⁸¹

Devletin bireye *concessio* kurumu ile sağladığı bu kullanım hakkı, bireylerin kıyıyı hangi amaçla kullandıklarına göre, fiili uygulamada iki farklı düzeyde ortaya çıkmaktadır. İlk olarak, Roma hukukunda, kıyıdan balık tutmak *usus omnium*'un bir parçası olarak kabul ediliyordu.⁸² Bu faaliyetler sırasında deniz kıyısı çoğu zaman bir balıkçı barınağı yapılması veya ağların kıyıya yayılması ve orada toplanması suretiyle bireysel olarak işgal ediliyor, bu faaliyet adeta kıyıda kalıcı bir yapıya bürünüyordu. Aynı zamanda ekonomik bir değer taşıyan bu tür düzenli balıkçılık faaliyetleri için çoğu zaman *vectigal piscariarum*⁸³ adıyla bir kira/harç ödenmesi gerekmektedir. Bu, kamunun malı olan alanda bireysel kullanımı meşrulaştıran bir sözleşme biçimiymi.⁸⁴

İkinci olarak, deniz kıyısı üzerine kalıcı bir inşaat (*inaedificatio*) yapmak, kamusal kullanım hakkını (örneğin herkesin sahilden yararlanmasını engelleyecek şekilde bir villa inşa ettirmek) çok daha ciddi şekilde sınırlandırıyordu.⁸⁵

78 *Dominium*: Bir kişinin kendisine ait maddi mallar üzerinde icra ettiği hakimiyeti gösteren ve cumhuriyet döneminin sonlarından itibaren kullanılmaya başlayan kavram, mülkiyet. Bkz.: Umur, *Lügat...*, s. 60.

79 Costa, “Il mare...”, s. 350; Bonfante, *Corso...*, s.67; Branca, “Le Cose...”, s. 97.

80 Garcia, *La Superficies...*, s. 280.

81 Maroi, “Sulla condizione giuridica...”, s. 160.

82 Dell'Oro, “Le res commune omnium...” s. 242; Emilio Costa, *Le Aqua...*, s. 112; Zoz., *Riflessioni in tema...*, s. 53.

83 *Vectigal Piscariarum*: Roma İmparatorluk döneminde deniz, göl ve nehirlerde balıkçılık yapanların devlete veya şehir idaresine ödedikleri balıkçılık kirası/harcı anlamına gelir. *Dig. 50.16.17.1 (Ulpianus ad edictum)*

84 Robbe, *La differenza...*, s. 442; Branca, “Le Cose extra patrimonium ...”, s. 8.

85 Biondi, “La condizione...”, s. 273.

Dolayısıyla daha güçlü bir kamu müdahalesi gerekiyordu. Burada sıradan bir *usus communis* değil, özel bir yararlanma söz konusuydu. Tam da bu noktada *concessio* devreye girmektedir: kamu otoritesi, *inaedificatio*⁸⁶ gibi “olağan ortak kullanımı engelleyebilecek” eylemleri ancak kendi izniyle mümkün kılmaktaydı. Bu izin, kimi zaman mali bir karşılık (*contraprestatio pecuniaria*⁸⁷) içerirdi, kimi zaman ise idari bir onay (*decretum praetoris, rescriptum principis*) gerekmekteydi. Kaynaklar açıkça her zaman bir bedel (*contraprestatio pecuniaria*) şart koşmasa da uygulamada birçok durumda kamu otoritesinin verdiği izin ekonomik yükümlülüklerle ilişkilendirilirdi (örneğin *vectigal*⁸⁸, *solarium*⁸⁹).⁹⁰ Bu, modern anlamda bir “kamu kiralaması” (*concessio ad utendum*) gibidir:

Birey kullanır → kamu (tarafından yetkilendirilmiş devlet otoritesi) bedel alır veya yükümlülük yükler; kullanım bitince veya yapı yıkılınca → yer tekrar *communio*'nun parçası haline döner.

Dolayısıyla, Roma'da balıkçılık gibi faaliyetler açısından *concessio* kurumu *vectigal* gibi hafif bir müdahale ile yürütülmekte ve bu tür faaliyetler bakımından geçici kullanımı meşrulaştırmaktaydı. Yapı inşası gibi kalıcı durumlarda ise daha ağır müdahaleyi gerektirecek bir *concessio* kurumu ile faaliyete müsaade edildi, çünkü yapı daha kalıcı nitelikte olduğundan ve kamu yararını daha ciddi sınırlandırdığından daha katı bir idari izin ve yükümlülüklerle tabi kılınmaktaydı.

Iustinianus Döneminde, hem *litus maris*'in kamusal niteliğini muhafaza etmek hem de bireysel kullanıma olanak tanımak için, bu zor idari izinlerin yanında, *Praetor*'luk hukuku kapsamında çeşitli *interdictum*⁹¹ türlerini ve özel hukuki çareler olan *actio*'ları da kullanmışlardır:

- *Interdictum*'larla, toplumsal kullanım hakkını korumaya odaklanılmış;
- *Actio iniuriarum* hakkı tanınmasıyla, bireysel müdahalelere karşı dava açabilme imkânı sağlanmış;

86 *Inaedificatio*: Konumuz bakımından bir kimsenin arsa üzerine bina veya yapı inşa etme fiilini ifade eder. *Dig. 6.1.23.5, Dig. 41.1.50* Umur, bu terim için şu genel açıklamayı yapmıştır: Menkulün gayri menkul ile birleşmesi. Bir arsa üzerinde başkasına ait bir malzeme ile sabit bir bina inşa edilecek olursa, o binanın mülkiyeti ipso iure gayri menkulün sahibine ait olur. Bu *superficies solo cedit* (üst alta tabidir) kuralının bir görünümüdür. Bkz.: Umur, *Lügat...*, s. 84.

87 *Contraprestatio pecuniaria*: Roma kamu hukukunda kamuya ait bir kullanım hakkı karşılığında ödenen bedel anlamına gelir. Manenti, “Concetto della communio...”, s. 166; Biondi, “La condizione...”, s. 117-119.

88 *Vectigal*: Devlete ait olup kullanması ve yararlanması bir bireye bırakılan arazi için senelik ödenen ücret. Bkz.: Umur, *Lügat...*, s. 217.

89 *Solarium*: Halkın kullanımına özgülenmiş bir yerde inşaat yapmalarına müsaade edilen bireylerin, devlete ödedikleri ücret. Bkz.: Umur, *Lügat...*, s. 196.

90 Robbe, *La differenza...*, s. 442.

91 *Interdictum*: Formula usulü zamanında *Praetor*'un ve eyaletlerde valilerin bazı hallerde, *imperium*'larına dayanarak, hâkimin karar vermesine ihtiyaç bırakmayacak şekilde ihtilafı bir işin yapılmasını yasak ve emretmek suretiyle çözmesidir. Ayrıntılı tanımlama için bkz.: Umur, *Lügat...*, s. 89.

- *Operis novi nuntiatio* gibi bildirimlerle, yeni inşaatlara karşı halkın önleyici tepkisi hukuken mümkün kılınmıştır.

Iustinianus döneminde *litus maris* üzerinde inşa faaliyeti gerçekleştirmiş veya gerçekleştirecek olan özel kişilere uygulanan bu hukuki koruma yollarını Klasik hukukçuların uygulamaya yönelik görüşleriyle birleştirerek ayrı ayrı değerlendirmekte yarar vardır.

2.3.1. *Interdictum Ne Quid in Loco Publico Fiat*: Kamu Yararı İçin Önleyici Koruma

Kıyıların kamusal nitelikte korunmasına yönelik Klasik Hukukçuların görüşlerinin yanında uygulamada kıyı şeridinin kamusal niteliğinin korunmasını sağlayan en önemli araçlardan biri, "*interdictum ne quid in loco publico fiat*" olmuştur.⁹²

Bu *interdictum* genel olarak kamuya ait yerlerde bireylerin zarar verici inşa faaliyetlerini önlemeye yöneliktir. *Ulpianus*, bu *interdictum*'un niteliğini şu şekilde açıklar:

Dig. 43.8.2 pr. (Ulpianus libro 68 ad edictum):

"Praetor ait: "Ne quid in loco publico facias inve eum locum immittas, qua ex re quid illi damni detur, praeterquam quod lege senatus consulto edicto decretove principum tibi concessum est. De eo, quod factum erit, interdictum non dabo"."

Praetor şöyle der: "Kamu'ya ait bir yerde, hiçbir şey yapma ya da oraya herhangi bir şey bırakma ki bundan dolayı oraya herhangi bir zarar gelsin; bunun istisnası, sana bir yasa, senatus consultum, edictum veya imparator fermanıyla izin verilmiş olan durumlardır. Yapılmış olan şeyler hakkında ise *interdictum* vermeyeceğim."

Interdictum kamuya ait yerlerde örneğin deniz kıyısı, forum, yol vb. yalnızca inşaatı yasaklamakla kalmaz, aynı zamanda kamusal kullanımın kalitesini bozan her türlü faaliyeti de engellemeyi amaçlar.⁹³ İstisnai olarak kamu otoriteleri tarafından inşa faaliyetine bir *lex* (kanun) ya da bir *senatus consultum* kararı veya bir Praetor

92 Spanu, *Mare, et per hoc...*, s 152.

93 *Dig. 43.8.2. pr. (Ulpianus lib. 68 ad edictum)*

Edictum'u ya da bir *Princeps* kararı ile izin verilmiş olması durumunda bu *interdictum* uygulanamamaktadır.⁹⁴ Aynı şekilde bu *interdictum*'un yürürlüğe giriş aşamasına kadar yapılmış olan bina ve yapılara karşı da bu *interdictum* uygulanamamaktadır. Eğer eylem zaten yapılmışsa Praetor geçmişte yapılmış bu tür fiillere karşı söz konusu *interdictum*'u tanımamaktadır. Bu nedenle, *Interdictum ne quid in loco publico fiat* önleyici nitelikte bir koruma sağlamaktadır.⁹⁵

Interdictum'un uygulama alanı kıyılar (*litus maris*), yollar, meydanlar, kamunun kullanımına ayrılmış alanlar ve bu alanlarda yapılacak olan villa, balık havuzu, dolgu yapılar gibi inşa faaliyetleri ile sınırlıdır.⁹⁶

Interdictum ne quid in loco publico fiat kamunun kullanımına ayrılmış olan yerlerde kamunun kullanımını engelleyecek inşa faaliyetlerini yasaklayan *praetoryal* bir çözüm olmakla birlikte, *Ulpianus*, bu *interdictum*'un uygulanabilmesi için mutlaka kamusal kullanıma yönelik bir zararın doğmuş olması koşulunu aramaktadır:

Dig. 43.8.2 (Ulpianus libro 68 ad edictum):

“*Adversus eum, qui molem in mare proiecit, interdictum utile competit ei, cui forte haec res nocitura sit: si autem nemo damnum sentit, tuendus est is, qui in litore aedificat vel molem in mare iacit.*”

Denize bir temel inşa eden kişiye karşı, bu fiilden zarar görebilecek kişi için faydalı bir yasaklama hükmü vardır. Fakat herhangi bir kişi zarar görmezse, kıyıda bir yapı inşa eden veya denize bir temel atan kimse korunmalıdır.

Ulpianus'a göre deniz kıyısında yapılan inşaat faaliyeti yalnızca kamuya zarar verdiği ölçüde yasaktır. *Ulpianus*'un ifadesine göre, inşaatın gerçekten “*nocitura*” (zarar verici) nitelikte olduğunun tespit edilmesi durumunda söz konusu *interdictum* “*utile*” olarak uygulanabilmektedir.⁹⁷

Nihayetinde, *Digesta 43.8.2.8*'de geçen *interdictum ne quid in loco publico fiat, litus maris*'te (deniz kıyısında) inşa edilmiş veya edilecek olan yapılara uygulanan ve *litus maris*'in kamusal niteliği gereği mutlak dokunulmazlığından

94 Garcia, “Algunas consideraciones...”, s. 988; Zoz, *Riflessioni in Tema...*, s. 54.

95 Spanu, *Mare, et per hoc...*, s. 156.

96 Garcia, *La superficies...*, s. 281.

97 Salvatore Riccobono, “Interdictum – Actio”, *Festschrift Paul Koschaker*, Cilt II, Weimar, 1939, s. 381; Mario Fiorentini, *Fiumi e mari nell'esperienza giuridica romana*, Giuffrè, Milano, 2003, s. 314

ziyade, kamusal kullanımın korunmasını merkeze alan, kamusal kullanıma bir zarar gelmediği sürece inşa edilmiş yapıları tolere eden bir *Praetor* koruma yöntemi olarak karşımıza çıkmaktadır.⁹⁸ Kıyı (*litus*) ve deniz (*mare*) *res communes omnium* olarak kategorilendirilmiş ve herkesin kullanımına açık yerler olarak kabul edilmiştir.⁹⁹ Bu doğrultuda bireyler kıyaya bina yapabilir veya kullanım amacına göre denize set çekebilirler. Burada esas ölçüt başkasının o yerden yararlanmasına engel olunması ve bir zarar (*damnum*) doğmasıdır. Eğer kıyıya yapılmış olan bu eylem kamusal kullanımı engelliyor veya bir bireyin o yeri kullanım hakkına zarar veriyorsa, *Praetor* zarar görene bu *interdictum*'u verir. Eğer kimse zarar görmüyorsa, *Praetor* inşaatı korur, yapılmış olan faaliyeti meşru kabul eder.

Interdictum ne quid in loco publico fiat denizin ve kıyının kamusal yararı ile bireysel menfaatler arasındaki dengeyi sağlamaktadır.¹⁰⁰ Roma hukuku bu noktada mutlak yasak koymamış, ama “zarar” unsurunu merkez alarak kamu yararını öncelemiştir.¹⁰¹

2.3.2. *Interdictum de ripa munienda*: Kıyının korunması ve güçlendirilmesi için getirilen yasaklar

Digesta 43.13.1.pr'de¹⁰² düzenlenen ve aslında nehir akışının güçlendirilmesi, nehir kıyılarının korunması için *Praetor* tarafından sağlanan *interdictum de ripa munienda D.43.12.1.17* atfıyla deniz ve deniz kıyılarına da uygulanabilir bir nitelik kazanmıştır.¹⁰³

Dig. 43.12.1.17 (Ulpianus libro 68 ad edictum):

“*Si in mari aliquid fiat, Labeo competere tale interdictum: "ne quid in mari inve litore" "quo portus, statio iterve navigio deterius fiat".*”

Denizde herhangi bir şey inşa edilmişse, Labeo şu yasağın uygulanacağını söylüyor: "Denizde veya kıyılarında, bir limanı, demirleme yerini veya seyir rotasını engelleyebilecek bir şey inşa edilmesi yasaktır.

98 Spanu, *Mare, et per hoc...*, s. 156.

99 Maria Etelvina, “The Influence of Litus Maris on Spanish Coastal Legislation”, *Ius Romanum*, Yıl: 2021, Cilt 2, s. 562.

100 Montreéal, “La Problematica...”, s. 560.

101 Spanu, *Mare, et per hoc...*, s. 157-158.

102 *D. 43.13.1 (Ulpianus libro 68 ad edictum): pr. Ait praetor: "In flumine publico inve ripa eius facere aut in id flumen ripamve eius immittere, quo aliter aqua fluat, quam priore aestate fluxit, veto".* *Praetor* şöyle dedi: “Hiç kimsenin kamuya açık bir nehre set çekmesini veya o nehre veya kıyıya su vermesini, böylece nehrin bir önceki yazdan farklı akmasını yasaklıyorum.”

103 Branca, “Le Cose...”, s 117.

Söz konusu *interdictum*'un içeriğinde yer alan “*ripa*” terimi nehir kenarı, kıyı sahil anlamına gelir. Roma kaynaklarında hem nehir kıyısı için hem de deniz kıyısı için kullanılabilir. “*Munienda*” fiili ise “*munire*” fiil çekiminden gelmektedir ve güçlendirmek, sağlamlaştırmak, korumak, tahkim etmek anlamına gelmektedir. Dolayısıyla “*ripa munienda*” tam olarak kıyının güçlendirilmesi / korunması anlamını taşımaktadır.¹⁰⁴

Digesta 43.12.1.17'de denizin *navigabilitas*'ı, yani deniz ulaşımı için rahat kullanımın sağlanması ve ulaşımın güvenliği ele alınmaktadır. Kıyının dalgalarla aşınmasını önlemek veya gemilerin kıyıya rahat yanaşabilmesini sağlamak için yapılan müdahaleler *Praetor* tarafından meşru kabul edilmiştir. Ancak burada yine tek bir ölçüt vardır: “zarar verilmemesi”.¹⁰⁵ Eğer kıyının güçlendirilmesi başka birinin hakkını ya da kamusal kullanımını zedelemiyorsa, bu eylem teşvik edilebilir. Aksi halde *Praetor* bu tür inşaa faaliyetlerini de yasaklamaktadır.

Roma hukukunda *interdictum de ripa munienda*'nın *litus maris*'e uygulanabilirliğini sağlamakla çevresel koruma ile kamusal yararı birlikte gözetilmiş, kıyıyı güçlendiren faaliyetler meşru kabul edilmiş, ancak kamuya veya bireylere zarar veriyorsa yasaklanmıştır.

2.3.4. *Operis Novi Nuntiatio* ve *Catio Damni Infecti* Uygulaması: Yeni İnşaatlara Karşı Bildirim Hakkı ve Teminat Gösterme

Kıyıda izinsiz veya uygunsuz inşaatlara karşı geliştirilen bir diğer mekanizma ise “*operis novi nuntiatio*” yani yeni yapı bildirimidir.¹⁰⁶

Operis novi nuntiatio, Roma Hukuku'nda *Praetor*'un *interdictum* niteliğindeki en önemli araçlarından biri olarak değerlendirilmiştir. Yeni bir iş / inşaat (*opus novum*) yapılmaya başlandığında, bu inşaatın başkasına zarar verme ihtimali söz konusuysa, ilgililer *Praetor*'a başvurup bir *nuntiatio* (bildirim) yapabilirler.

Dig. 39.1.1.11 (Ulpianus libro 52 ad edictum):

“*Opus novum facere videtur, qui aut aedificando aut detrahendo aliquid pristinam faciem operis mutat.*”

Yeni bir eser yapıyormuş gibi görünen, bir şeyi inşa ederek veya kaldırarak eserin orijinal yüzünü değiştiren kişidir.

104 Fiorentini, *Fiumi e mari...*, s. 329; Branca, “Le Cose...”, s. 314.

105 Spanu, *Mare, et per hoc...*, s. 179; Biondi, “La condizione...”, s. 118; Maroi, “Sulla condizione giuridica...”, s. 162.

106 Monterreal, “La problematica...”, s. 273.

Bu metinde “*opus novum*” ifadesinin tanımı yapılmaktadır. Roma hukukçuları yalnızca yeni bir bina inşa etmeyi değil, mevcut bir yapının şeklini değiştirmeyi de “*novum opus*” kapsamına almaktadır. Dolayısıyla *operis novi nuntiatio*, hem pozitif inşaat (örn. ev yapmak) hem de negatif müdahale (ör. destek duvarını yıkmak) için devreye girebilir. Bu geniş tanım, *Praetor*'un yetkisini esnek kılarak hem komşuluk ilişkilerinde hem de kamuya ait alanlarda önleyici bir koruma sağlar.¹⁰⁷

Operis novi nuntiatio, *Digesta* 39.1.0 ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir:

Dig. 39.1.1. pr. (Ulpianus libro 52 ad edictum):

“Hoc edicto promittitur, ut, sive iure sive iniuria opus fieret, per nuntiationem inhiberetur, deinde remitteretur prohibitio hactenus, quatenus prohibendi ius is qui nuntiasset non haberet.”

Bu maddede, bir eserin (inşaatın) haklı veya haksız olarak üstlenilmesi halinde, bir tebligatla yasaklanabileceği ve eserin (inşaatın) devamını yasaklayan kişinin bunu yapmaya hakkı olmadığı takdirde yasağın kaldırılabileceği vaat edilmektedir.

Operis novi nuntiatio'ya başvuru sonucunda *Praetor* kararı ile inşaat geçici olarak durdurulur ve taraflar *Praetor* önünde haklarını savunmak zorunda kalır.¹⁰⁸ Özellikle, komşuluk hukuku ve kamuya ait alanlar bakımından en sık başvurulanan koruma yolu *operis novi nuntiatio* olmuştur.¹⁰⁹ Bu *interdictum*'dan hem *Digesta* metinlerinde hem de *Gaius*'un¹¹⁰ ve *Iustinianus*'un *Institutiones*'lerinde¹¹¹ bahsedilmektedir.

107 Dell'Oro, “Le res commune...”, s. 240; Monterreal, “La problematica...”, s. 562.

108 Spanu, *Mare, et per hoc...*, s. 200; Costa, “Il mare e sue rive...”, s. 111.

109 Maroi, “Sulla condizione giuridica...”, s. 161.

110 *Gai. Inst. 4.34*: “*Interdicta autem aut prohibitoria sunt aut restitutoria aut exhibitoria. Prohibitoria sunt, veluti ne vis fiat, ne vi aut clam possideatur; ne quid in loco publico fiat, item operis novi nuntiatio.*” *Interdictum*'lar ya yasaklayıcıdır ya eski hale getirici ya da ortaya koyucudur. Yasaklayıcı *interdictum*'lara örnek: “Şiddet kullanılması”, “Zorla veya gizlice zilyet olunması”, “Kamuya ait yerde bir şey yapılması” ve ayrıca “*operis novi nuntiatio*”. *Gaius*, *operis novi nuntiatio*'yu *prohibitoria interdicta* arasında saymakta; yani yeni bir inşaatın başlamasını önleyici koruma olarak görmektedir.

111 *Iust. Inst. 4.15.pr.*: “*Interdicta sunt praetoria decreta... Prohibitoria sunt, ut aliquid non fiat: veluti ne vis fiat, neve in loco publico fiat, item operis novi nuntiatio.*” *Interdictum*'lar *praetor* kararlarıdır... Yasaklayıcı olanlar bir şeyin yapılmamasını öngörür: örneğin “Şiddet kullanılması”, “Kamuya ait yerde bir şey yapılması” ve “*operis novi nuntiatio*”. *Iustinianus da Gaius*'u takip eder; *operis novi nuntiatio*'yu yasaklayıcı *interdictum* olarak sınıflandırır.

Ulpianus, bu bildirim halkın tamamına tanınan bir hak olduğunu şöyle ifade eder:

“*Si in publico aliquid fiat, omnes cives opus novum nuntiare possunt.*”

Kamuoyunda bir olay yaşandığında tüm vatandaşlar yeni bir bildirim yapabilir.

Bu bildirim sayesinde herhangi bir yurttaş, kamuya ait bir yerde gerçekleştirilen yapıya karşı yasal süreci başlatabilmektedir. Dolayısıyla bu *Digesta* metni *operis novi nuntiatio*'nun *actio popularis*¹¹²'e benzer bir özellikte olduğunu ortaya koymaktadır. Özel mülkiyete konu alanlarda yalnızca zarar göreceğini iddia eden kişi *Praetor*'a başvurabilirken, kamu alanında (*locus publicus, litus maris vb.*) bir zarar meydana geleceği düşüncesiyle herkes *Praetor*'a başvuru hakkına sahiptir. Çünkü kıyı veya yol gibi kamusal alanlarda yapılan inşaat, toplumun tamamının ortak kullanım hakkına zarar verebilecek bir yapıda olabilir. Dolayısıyla *Praetor*, herhangi bir bireysel çıkar aramadan tüm vatandaşlara kamu yararını savunma yetkisi vermiştir.

Operis novi nuntiatio, yeni bir inşaat başladığında, bu inşaatın kamu yararını engelleyeceği ihtimali doğduğunda *Praetor*'a başvurarak inşaat faaliyetlerinin durdurulması sağlanmaktaydı. *Praetor* inşaat faaliyetinin tamamen yasaklanması yerine kontrollü olarak faaliyetin devam etmesine de izin verebilirdi. Bu aşamada henüz doğmamış ama doğması muhtemel zararlara karşı *Praetor* zarar verme ihtimali olan kişiye *cautio* (teminat) verme yükümlülüğü getirirdi.¹¹³ *Cautio damni infecti* adındaki bu teminat *Digesta* 39.2.2'de “*Damnum infectum est damnum nondum factum, quod futurum veremur*”, “gerçekleşmesi muhtemel zarar, henüz gerçekleşmemiş ancak gerçekleşmesinden korktuğumuz hasardır.” ifadesiyle tanımlanmıştır. “*Damnum*” zarar veya kayıp anlamı taşırken, *infectum* işlenmemiş, gerçekleşmemiş, yapılmamış anlamı taşımaktadır. *Damni infecti* kavramı kelime anlamları birleştğinde “gerçekleşmemiş zarar” olarak karşımıza çıkmaktadır.

Roma hukukunda *cautio damni infecti* ile sağlanan teminat komşu taşınmazdan doğabilecek muhtemel bir zarar riskini ifade eder. Yani zarar henüz fiilen ortaya çıkmamıştır, ama ortaya çıkma ihtimali vardır. Bu sebeple, *cautio damni infecti* kurumu, komşusuna zarar verme ihtimali bulunan kişiye zarar doğmaması için güvence verme yükümlülüğü getirmiştir.¹¹⁴

112 Ayrıntılı bilgi için bkz. Eşref Küçük, Roma Hukuku Davalar Sisteminde *Actio Popularis*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013, s.63 vd.

113 Branca, “Le Cose...” s. 117; Garcia, *La Superficies...*, s. 275.

114 Fiorentini, *Fiumi e mari...*, s. 332.

Dig. 39.2.7. pr. (Ulpianus libro 53 ad edictum):

“Praetor ait: "Damni infecti suo nomine promitti, alieno satisdari iubebo ei, qui iuraverit non calumniae causa id se postulare eumve cuius nomine aget postulaturum fuisse, in eam diem, quam causa cognita statuero. Si controversia erit, dominus sit nec ne qui cavebit, sub exceptione satisdari iubebo. De eo opere, quod in flumine publico ripave eius fiet, in annos decem satisdari iubebo. Eum, cui ita non cavebitur, in possessionem eius rei, cuius nomine ut caveatur postulabitur, ire et, cum iusta causa esse videbitur, etiam possidere iubebo. In eum, qui neque caverit neque in possessione esse neque possidere passus erit, iudicium dabo, ut tantum praestet, quantum praestare eum oporteret, si de ea re ex decreto meo eiusve, cuius de ea re iurisdictio fuit quae mea est, cautum fuisset. Eius rei nomine, in cuius possessionem misero, si ab eo, qui in possessione erit, damni infecti nomine satisdabitur, eum, cui non satisdabitur, simul in possessione esse iubebo".”

Praetor şöyle dedi: "Kendi adına söz verilen zararın, iftira amacıyla talep etmediğine veya dava görüldükten sonra belirleyeceğim günde talep edeceğine yemin eden kişiye, başkası adına ödenmesini emredeceğim. İster mal sahibi ister dikkatli olmayan biri olsun, bir anlaşmazlık çıkarsa, istisnai olarak ödeme yapılmasını emredeceğim. Kamuya açık bir nehirde veya kıyısında on yıl boyunca yapılacak iş için ödeme yapılmasını emredeceğim. Adına talep edilecek şeye sahip olma konusunda dikkatli olmayan kişiye dikkatli olmasını emredeceğim ve haklı bir dava gibi görüldüğünde, ona da sahip olmasını emredeceğim. Ne özen gösteren ne de sahip olmasına izin veren veya sahip

olmaya izin veren kişiye karşı hüküm vereceğim; öyle ki, o şey hakkında benim kararım veya bana ait olan şey üzerinde yetki sahibi olan kişi tarafından dikkatli davranmış olsaydı ödemesi gereken tutarı ödeyecek. Mülkiyetine gönderdiğim şeyin adına, Zararın zilyetliğinde bulunacak kişi tarafından ödenecek kısmı, dikkatli olmayan kişi adına ödenmişse, dikkatli olmayan kişi adına da ödenmesi emredilir ve "Zilyetliğinde bulunmasını emrederim."

Praetor interdictum'unda on yıl boyunca açık bir nehirde veya kıyısında zarar doğurma ihtimali olan faaliyetler için de teminat verilmesini emretmektedir.¹¹⁵ Bu *interdictum*'u kıyıda yapılan faaliyetler bakımından deniz kıyısını da dahil edecek şekilde genişlettiğimizde *litus maris*'te yapılan inşaat faaliyetlerinin kıyının kullanımını engellemesi, kamu yararının sağlanamaması şeklinde bir zarar ortaya çıkartabileceği sonucuna varılır.

Litus maris'e inşa edilecek binalar bakımından kamu yararının zarar görmesine yol açacak faaliyeti gerçekleştiren kişiye böyle bir teminat yükümlülüğü getirilebilmektedir. İşte bu noktada Roma Hukuku'nda, *operis novi nuntiatio*, *litus maris*'e inşa edilmekte olan yapının zarar verme ihtimaline karşı herhangi bir kişinin inşaat faaliyetini durdurması için *Praetor*'a başvurmasını, *cautio damni infecti* ise başvuru sonucu inşaat faaliyetine devam kararı alınması durumunda *Praetor*'un eylemi gerçekleştiren kişiye ileride bu faaliyetten kaynaklı doğabilecek zarar ihtimaline karşı teminat göstermesini sağlayan hukuki koruma ve önleme mekanizmaları olarak karşımıza çıkmaktadır.¹¹⁶

Daha önce de belirtildiği gibi, Roma hukukunda *litus maris*, ya da deniz kıyısı *Iustinianus*'un *Institutiones*'inde *res communis omnium* olarak tanımlanmıştır. Doğal hukuk gereği herkes için ortak olan, özel mülkiyete konu olamayacak mallar kategorisinde yer almaktadır. Bu nedenle *litus maris*'te inşa edilen özel inşaatların kamu kullanım hakkını tehlikeye sokmaması için her iki hukuki koruma mekanizması birlikte işletildiğinde bir denge sağlama işlevi görmektedir. Her iki koruma metodu inşaatın kıyının kullanımını engellemesi veya yıkılma/çökme riski taşıması durumunda henüz doğmamış zararı önlemekte ve ileride doğabilecek zararlara karşı teminat yükümlülüğü getirmektedir.

115 Bonfante, *Corso*..., s. 67-68.

116 Garcia, *La superficies*..., s. 275-277.

2.3.4. *Actio Iniuriarum*: Kamusal Kullanımın Engellenmesine Karşı Şahsi Dava Hakkı

Roma Hukuku'nda *litus maris* klasik hukukçuların çoğunluğu tarafından *res communes omnium* olarak nitelendirilmiş ve herkesin ortak kullanımına açık olarak kabul edilmiştir.¹¹⁷ Bu sebeple kıyının asli işlevi kamusal kullanım (balıkçılık, seyrüsefer, barınma) olarak görülmekteydi. Ancak zamanla kıyıda özel inşaat faaliyetleri ortaya çıktığında, bu faaliyetlerin *usus omnium*'u engellemesi halinde hukuki koruma aracı olarak *actio iniuriarum*¹¹⁸ gündeme gelmeye başlamıştır. Bu dava ile birlikte kıyıların kullanımı, yalnızca kamusal düzenle değil, bireysel haklar çerçevesinde de korunmuştur. Özellikle bir kimsenin denizde balık tutmasının veya kıyıda yürüyüş yapmasının engellenmesi halinde, Roma hukukçuları bu durumu kişilik haklarına saldırı (*iniuria*) olarak değerlendirmiştir.

Ulpianus, *Pomponius*'un da içinde bulunduğu hukukçuların, bu tür müdahaleleri *actio iniuriarum*¹¹⁹ yoluyla dava edilebilir gördüklerini belirtir:

Dig. 47.10.13.7 (*Ulpianus libro 57 ad edictum*):

“*Si quis me prohibeat in mari piscari vel everriculum (quod Graece sagyny dicitur) ducere, an iniuriarum iudicio possim eum convenire? Sunt qui putent iniuriarum me posse agere: et ita Pomponius et plerique esse huic similem eum, qui in publicum lavare vel in cavea publica sedere vel in quo alio loco agere sedere conversari non patiatur; aut si quis re mea uti me non permittat: nam et hic iniuriarum conveniri potest.*”

Birisi beni balık tutmaktan veya denize ağ atmaktan alıkoyarsa, ona karşı zarar davası açabilir miyim? Bazı yetkililer, *Pomponius* da dahil olmak üzere, bunu yapabileceğimi savunuyor. Ancak

117 *Dig. I.8.2.1 (Marcianus), Dig. 43.8.3 (Celsus)*.

118 *Actio iniuarum*'un tanımı ve kullanım alanı için bkz.: Bülent Tahiroğlu, *Roma Hukuku'nda Iniuria*, Kutulmuş Matbaası, İstanbul, 1969, s. 160-176.

119 *Actio iniuriarum*, ilk dönemlerde Roma'da kişinin kişilik haklarına saldırıda bulunulması halinde zarar gören kişiye tanınmış bir dava hakkı iken, *praetor* faaliyetleri sonucu kişinin yalnız fiziki bütünlüğüne değil, manevi kişiliğine yapılan saldırılar sonucu da tanınan bir ceza davası türü haline gelmiştir. *Actio iniuriarum* davasının kapsamı ve hukuki niteliğinin ayrıntılı değerlendirmesi için bkz.: Seldağ Güneş Peschke, *Roma Hukukundan Günümüze Kişilik Haklarının Korunması (Iniuria)*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014, s. 101-108.

çoğunluk, durumun, kamusal alanda yıkanmasına, tiyatrodaki oturmasına, kamusal bir yere girmesine, oturmasına veya başkalarıyla bir araya gelmesine izin verilmeyen veya birinin benim kendi mülkümü kullanmama izin vermediği bir kişinin durumuna benzediğini, çünkü zarar davası açılabileceğini savunuyor.

Bu yaklaşım, kamuya ait alanlarda bireylerin özgürlüklerinin korunduğuna işaret eden önemli bir örnektir. Bu *Digesta* metni açıkça göstermektedir ki, denizde balıkçılığın veya kıyıda kamusal kullanımın engellenmesi, kişisel hak ihlali (*iniuria*) olarak değerlendirilmektedir. Bu sebeple bireylere deniz kıyısındaki kamusal kullanımının engellenmesi durumunda *actio iniuriarum* yoluyla dava hakkı tanınmıştır.¹²⁰ Aynı pasajda, bir kimsenin evinin veya bir kamu binasının (örneğin *praetorium*) önünde balık tutmanın engellenmesinin tartışmalı olduğunu ve bu durumda da dava açılabileceğini belirtir:

Deniz kıyısında inşa edilmiş yapılar (*cabanas*, villalar, balıkçı barınakları) yapı sahibine geçici bir mülkiyet sağlasa da bu mülkiyet türü hakkın deniz kıyısının kamusal kullanımını engellememesi gerekmektedir. İnşaat faaliyetleri *Praetor*'un sağladığı *interdictum ne quid loco publico fiat* ile sınırlandırılabilmeyle beraber, bu *interdictum*'un uygulanmadığı durumlarda *actio iniuriarum* bireylerin doğrudan başvurabileceği bir yol olarak karşımıza çıkmaktadır.

Modern tartışmalar ışığında¹²¹, *actio iniuriarum*, yalnızca kişisel onura karşı işlenen suçlar için değil, aynı zamanda kamusal kullanımın engellenmesi durumunda da devreye sokulmuş, böylece *usus omnium* kavramının bireysel hak düzeyinde de korunması sağlanmıştır. Bu durum, Roma hukukunun kıyı üzerindeki yapılar için geliştirdiği *sui generis* bir rejim anlamına gelmektedir. Deniz kıyısına inşa edilen yapıların varlığı kabul edilmiş, fakat kamusal yararı bozan her durumda *actio iniuriarum*'la bireysel koruma sağlanmıştır.

Spanu, *actio iniuriarum*'un *litus maris*'e inşa edilen yapılara uygulanabilirliğini, *litus maris*'in hukuki kategorisiyle ilişkilendirmiştir. Hukukçuya göre, eğer kıyı *res publicae* kategorisinde sayılırsa, bireylerin dava açması daha çok kamu düzeninin ihlalinin bireysel yansımaları üzerinden açıklanabilecektir. Ancak *litus maris*, *res communes omnium* olarak değerlendirilirse, bu durumda her bireyin doğrudan hakkının engellendiği kabul edilerek *actio iniuriarum* açabilme yetkisi daha güçlü bir zemine oturacaktır. Dolayısıyla *litus maris*'in hukuki niteliğinin farklı kategorileşmesi bu davanın teorik dayanağını teşkil etmektedir.

120 Claudio Spanu, "L'actio Iniuriarum e le Concessioni di Pesca nel Diritto Romano", *Rivista di Diritto Romano*, Yıl: 2019, Cilt 3., Sayı,1, s. 197-198.

121 Monterreal, "La Problematica...", s. 567-569; Garcia, "Algunas consideraciones...", s. 35; Spanu, *Mare et per hoc...*, s. 254.

Deniz kıyısı üzerindeki yapılara karşı en bilinen koruma yolu *interdictum ne quid in loco publico fiat* idi. Ancak bu *interdictum*, doğrudan kamu otoritesinin (*Praetor*'un) müdahalesine bağlıydı. *Actio iniurium* ise bireylerin kendi adlarına açabildikleri bir dava olduğundan, kamusal kullanımın özelleştirilmesine karşı bireysel bir savunma hattı oluşturmaktaydı. Modern roma hukukçuları¹²² bu durumu Roma hukukunun bireylere “kamusal menfaat adına dava açabilme” imkânı tanıyan az sayıdaki örneklerden biri olarak görmektedir.

SONUÇ

Roma Hukuku'nda *litus maris*'in hukuki statüsü, yalnızca teorik bir sınıflandırma meselesi olmayıp aynı zamanda toplumsal yaşam, ticaret, savunma ve kamu düzeni açısından doğrudan sonuçlar doğuran bir problem olmuştur. Antik kaynaklardaki farklı tanımlar ve kategoriler —*res publicae, res communes omnium* ve kısmen *res nullius*— kıyının mülkiyet rejimini belirsizleştirse de hepsinde ortak olan nokta kıyının bireysel mülkiyetin dışında tutulmasıdır. Bu yaklaşım, Roma toplumunun deniz kıyılarını yalnızca doğal bir sınır veya coğrafi bir unsur olarak değil, kamu yararının vazgeçilmez bir parçası olarak gördüğünü ortaya koyar.

Kıyı üzerinde gerçekleştirilen inşaat faaliyetleri bu tartışmanın en somut boyutunu teşkil eder. Bir yandan bireyler balıkçılık veya barınma gibi pratik ihtiyaçlarla kıyıda yapılar kurma eğiliminde olmuş, diğer yandan devlet, kıyının asli niteliğini ve kamusal kullanımını koruma yükümlülüğünü sürdürmüştür. Bu nedenle *Praetor*'un geliştirdiği *interdicta* ve *actiones* aracılığıyla kıyıda inşa edilen yapıların kamu yararını zedeleyip zedelediği denetlenmiştir. *Interdictum ne quid in loco publico fiat* ile kamuya zarar veren yapılaşmalar engellenmiş, *operis novi nuntiatio* ile hukuka aykırı inşaatlar bildirimine konu edilmiş, *cautio damni infecti* ile olası zararların önüne geçilmiştir. Nihayetinde *actio iniuriarum*, bireysel bir dava olmasına rağmen kamu yararını ilgilendiren durumlarda da işletilerek kıyının herkesçe kullanımını koruyan işlevsel bir mekanizma haline gelmiştir.

Özellikle *superficies* kavramı ile *litus maris* arasındaki ilişki, Roma hukukunun yaratıcı çözüm arayışını gözler önüne serer. Kıyıdaki yapıların inşaatçıya geçici bir mülkiyet sağladığı, fakat zeminin kamuya ait kalmaya devam ettiği yönündeki yaklaşım, klasik *superficies solo cedit* ilkesine istisna niteliğindedir. Bu durum, Roma hukukçularının kıyıyı mutlak surette kamusal bir alan olarak gördüklerini, ancak pratikte bireylerin ihtiyaçlarını da tamamen dışlamadıklarını gösterir. Böylece ortaya çıkan “*sui generis*” rejim, modern kıyı hukukunda da kendini gösteren bir dengeyi — zeminin kamu malı olması, üstteki yapıların ise sınırlı ve geçici özel kullanıma konu olabilmesi— önceden şekillendirmiştir.

122 Biondi., “La condizione...”, s. 122; Costa, “Il mare e sue rive...”, s. 345; Pampaloni, “Condizione giuridica...”, s. 226; Spanu, *Mare et per hoc...*, s. 180-188.

Roma hukukunda *litus maris*'in korunması, yalnızca devletin yetkisiyle değil, aynı zamanda *ius gentium* çerçevesinde tüm insanların ortak hakkı olarak temellendirilmiştir. Bu nedenle kıyının statüsü, *res publicae* ile *res communes omnium* arasındaki geçişken ve esnek çerçeve içinde anlaşılmalıdır. Modern hukuk sistemlerinde kıyıların devletin hüküm ve tasarrufu altında olup herkesin ortak kullanımına açık sayılması, Roma hukukundan miras kalan bu yaklaşımın doğrudan bir devamıdır.

Son tahlilde, *litus maris*'in Roma Hukuku'ndaki hukuki rejimi, özel mülkiyet ile kamu yararı arasındaki gerilimi düzenleyen özgün bir model ortaya koymuştur. Bu model, kıyayı ne tamamen devletin münhasır malı ne de herkesin serbestçe mülkiyet edinebileceği sahipsiz bir alan olarak görmüş; aksine, kamu yararına tahsis edilmiş fakat bireysel ihtiyaçlara belirli ölçüde alan tanıyan dinamik bir statü kazandırmıştır. Bu nedenle *litus maris*, yalnızca Roma hukukunun eşya hukuku kategorilerinin bir örneği değil, aynı zamanda kamu hukuku ile özel hukuk arasındaki sınırların nasıl belirlendiğine dair klasik bir laboratuvar işlevi görmüş; bugünkü kıyı hukuklarının temelinde yer alan prensiplerin doğum yeri olmuştur.

KAYNAKÇA

Averani, Giuseppe, “Interpretationes juris, C. 1-2, Lugduni Batavorum: apud Petrum Vander Aa”, *Bibliopolam et typographum ordinarium Academiae et Urbis*, 1716.

Biondi, Biondo, “La condizione giuridica del mare e del litus maris”, *Studi in onore di Silvio Perozzi nel XL anno del suo insegnamento*, Palermo, 1925.

Bonfante, Pietro, Corso di Dritto Romano, La Proprieta, C. 2, Giuffre, Milano, 1966.

Branca, Giuseppe, “Le Cose extra patrimonium humani iuris”, *Triestini*, C. 12, Bologna, 1941.

Buckland, William Warwick, A Manual of Roman Private Law, Cambridge, 1953

Chevalier, Charlotte, “Sulle res in patrimonio populi”, *Teoria e Storia del Dritto Privato – Rivista Internazionale Online*, 2022, S. 15.

Costa, Emilio, Il mare e le sue rive nel diritto romano, in Rivista di diritto internazionale, C. 5, 1916.

Costa, Emilio, Le acque nel diritto romano, Zanichelli, Bologna, 1919.

Çelebican, Özcan Karadeniz, Roma Eşya Hukuku, Turhan Kitabevi, Ankara, 2015.

Çelebican, Özcan Karadeniz, Roma'da Kamu Topraklarının Çeşitli Kullanım Biçimleri, Prof. Dr. Yaşar Karayalçın'a 65. Yaş Armağanı, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, Ankara 1988.

Çetinkaya, Satuk Buğra, Bir Devlet Tipi olarak Partimonyal ve Neopatrimonyal Devlet Kavramlarının İmkani, Global Journal of Economics and Business Studies, C. 11, S. 21, ISSN: 2147-415X <http://dergipark.org.tr/gumusglebs>, Erişim Tarihi: 10.09.2025.

Dell'Oro, Aldo “Le res commune omnium dell'elenco di Marciano e il problema del loro fundamento giuridico”, *Studi Urbinati*, 2021, S. 15.

Di Marzo, Salvatore, *Roma Hukuku çeviren: Dr. Ziya Umur, İsmail Akgün Matbaası*, İstanbul, 1957.

Etelvina, Maria, “The Influence of Litus Maris on Spanish Coastal Legislation”, *Ius Romanum*, 2021, C. 2.

Franciosi, Gennaro, *Res nullius e occupatio*, Atti dell'accademia di Scienze morili e politiche della Societa Nazionale di Scienze, Lettere e Arti in Napoli, Napoli, 1964.

Fiorentini, Mario, *Fiumi e mari nell'esperienza giuridica romana*, Giuffrè, Milano, 2003

Garcia, Ana Zaera, *La Superficies en Derecho Romano, Coleccion Monografias de Derecho Romano y Cultura Clasica*, Madrid, 2017.

Garcia, Ana Zaera, "Algunas consideraciones en torno a las construcciones en el litus maris", *GLOSSAE: European Journal of Legal History*, C. 14, 2017.

Grosso, Giuseppe, "Corso di diritto romano. Le cose, con una nota di lettura di Filippo Gallo", *Rivista di diritto romano*, C. 1, ISSN-e 1720-3694 Torino, 2001.

Günel, A. Nadi, "Roma Hukuku'nda Kazandırıcı Zamanaşımı ile Mülkiyetin İktisabının Yeri ve Önemi", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 47, S. 1, Ankara, 1998.

Günel, A. Nadi Roma Hukuku'nda Üst Hakkı (Superficies), *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 1998, C. 47, S. 1.

Güneş Peschke, Seldağ, *Roma Hukukundan Günümüze Kişilik Haklarının Korunması (Iniuria)*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2014.

Kaya, Mehmet Ali, "Roma İmparatoru Septimus Severus Döneminde Anadolu", *Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 25, S. 39, 2006.

Küçük, Eşref, *Roma Hukuku Davalar Sisteminde Actio Popularis*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2013.

Manenti, Carlo, "Concetto della communio relativamente alle cose private, alle pubbliche ed alle communes omnium", *Filangieri II: Revista giuridica dottrinale e pratica*, 1984, C. 19.

Maroi, Fulvio, "Sulla condizione giuridica del mare e delle sue rive in diritto romano", in *RISG.*, 1920, C. 62.

Montréal, Ana Aleman, *La Problematica del Litus Maris en Derecho Romano y su Pervivencia*, AFDUC, 2013, C. 17.

Pampaloni, Maurizio, "Sulla condizione giuridica delle rive del mare nel Diritto Romano e odierno", *Bullettino dell'Istituto di Diritto Romano (BIDR)*, 1891, C. 4.

Riccobono, Salvatore, *Interdictum – Actio*, Festschrift Paul Koschaker, Cilt II, Weimar, 1939.

Robbe, Ubaldo, *La differenza sostanziale fra res nullius e res nullius in bonis e la distinzione delle res pseudo marciaea che non ha ne capo ne coda*, Pubblicazioni dell'Istituto di Scienze giuridiche, economiche, politiche e sociali della Università di Messina, Milano, 1979.

Sary, Pal, "Water law rules in Ancient Rome", *Journal of Agricultural and Environmental Law*, 2019, C. 26.

Scialoja, Vittorio, *Teoria Della Proprieta nel Diritto Romano*, I, Roma 1928.

Scherillo, Gaetano, *Lezioni di diritto romano, Le Cose, parte prima Concetto di cose, Cose extra patrimonium*, Giuffre, Milano, 1945.

Sini, Francesco, "Persone e Cose, res communes omnium: Prospettive sistematiche tra diritto romano e tradizione romanistica", *Diritto@Storia*, 2001, S. 7.

Spanu, Claudio, «*Mare, et per hoc litora maris*» (I. 2.1.1) Gestione e tutela del litorale marittimo nel diritto, Sassari, 2012.

Spanu, Claudio, "L'actio Iniuriarium e le Concessioni di Pesca nel Diritto Romano", *Rivista di Diritto Romano*, Yıl: 2019, C. 3, S. 1.

Tahiroğlu, Bülent, *Roma Hukuku'nda Iniuria, Kutulmuş Matbaası*, İstanbul, 1969.

Talamanca, Mario, *Istituzioni di Diritto Romano*, Giuffre, Milano, 1990.

Watson, Alan, *The Law of Property in the Later Roman Republic*, Oxford at Clarendon Press, Oxford, 1968.

Windscheid, Bernhard, *Diritto delle Pandette*, C. 2, Unione Tipografico-Editrice Torinese, Torino, 1925.

Yüce, Tunay, *Roma Hukuku'nda Superficies (Üst Hakkı)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022.

Zoz, Maria Gabriella, *Riflessioni in Tema di Res Publicae*, Giappichelli, Torino, 1999.

ANTİK KAYNAKLAR

(Yararlanılan latince kaynaklar)

Cicero Topica

(<https://www.thelatinlibrary.com/cicero/topica.shtml>)

Corpus Iuris Civilis

- Digesta

(<https://www.thelatinlibrary.com/justinian.html>)

- Iustinianus Institutiones

(<https://www.thelatinlibrary.com/justinian.html>)

Gaius Institutiones

(<https://droitromain.univ-grenoble-alpes.fr/Responsa/Gaius.html>)

YARDIMCI KAYNAKLAR

Alfred Ernout-Alfred Meillet, *Dictionnaire etymologique de la langue latine: Histoire des mots.*, Librairie C. Klincksieck, Paris, 2001.

Calasso, Francesco – Talamanca, Mario - Santoro Passarelli – Francesco - Falza, Angelo, *Enciclopedia del Diritto*, C. 12, Giuffrè, 1964.

Lewis, Charlton - Short, Thomas, Charles, *A Latin Dictionary*, Oxford University Press, Oxford, 1879.

Umur, Ziya, *Roma Hukuku Lügati*, İstanbul, 1975.